

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

Кафедра теорії і методики дошкільної освіти

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ АВТОРСЬКОЇ КАЗКИ

Виконала:

Азізова Любов Олександрівна,
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
ОПП Дошкільна освіта

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент
Лісневська Наталія Валентинівна

Допущено до захисту
« _____ » _____ 2024 р.

Завідувач кафедри
_____ А.П. Дмитренко

Дата захисту: « 6 » грудня 2024 р.

Оцінка _____

Підписи членів ЕК:

_____
_____
_____

Анотація.

Магістерська робота на тему «Формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку засобом авторської казки» спрямована на вирішення актуального завдання сучасної педагогіки, пов'язаного з необхідністю впровадження інноваційних підходів до екологічного виховання. У дослідженні проведено комплексний аналіз проблеми формування екологічної культури у дітей старшого дошкільного віку, а також розроблено й апробовано систему авторських казок, яка виступає інструментом формування свідомого ставлення до навколишнього середовища.

У роботі обґрунтовано актуальність екологічного виховання в умовах сучасних екологічних викликів, зумовлених техногенними, соціальними та природними факторами. Детально розглянуто специфіку екологічної культури як складного феномену, що включає знання, ціннісні орієнтації, поведінкові моделі та практичні навички, спрямовані на дбайливе ставлення до природи. Проаналізовано сучасні наукові підходи до екологічного виховання дітей дошкільного віку, які включають інтерактивні методи, ігрові форми навчання та інтегровані технології.

Особливу увагу приділено застосуванню авторської казки як освітнього засобу, здатного ефективно впливати на формування екологічної свідомості. У роботі визначено особливості створення авторських казок екологічного спрямування, які враховують вікові психологічні особливості дітей старшого дошкільного віку. Розроблено методичну систему, що забезпечує інтеграцію казок у педагогічний процес, включаючи їх використання під час занять, ігор та інших форм навчальної діяльності.

Експериментальне дослідження включало визначення вихідного рівня екологічної культури дітей, реалізацію авторської методики у практичній діяльності дошкільному закладі та аналіз отриманих результатів. У ході дослідження були розроблені критерії та показники рівня сформованості екологічної культури, які дозволили оцінити ефективність впровадженої

системи. Результати експерименту продемонстрували значне підвищення рівня знань, усвідомлення важливості екологічних цінностей та готовності дітей до практичної реалізації екологічно відповідальної поведінки.

На основі результатів дослідження було розроблено низку рекомендацій для вихователів, спрямованих на адаптацію методики для використання у дошкільному закладі. Зокрема, запропоновано алгоритм створення авторських казок, поради щодо їх інтеграції у виховний процес, а також розроблено форми роботи з батьками для підтримки екологічного виховання в домашніх умовах.

Таким чином, робота робить внесок у розвиток теорії та практики дошкільної педагогіки, пропонуючи інноваційний підхід до формування екологічної культури у дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: екологічна культура, екологічна свідомість, екологічне виховання, авторська казка.

Annotation

The master's thesis titled *"Formation of Environmental Culture in Senior Preschool Children through Author's Fairy Tales"* addresses a pressing issue in modern pedagogy, emphasizing the need for innovative approaches to environmental education. This study provides a comprehensive analysis of the problem of forming environmental culture in senior preschool children and develops and tests a system of authorial fairy tales as a tool for fostering a conscious attitude toward the environment.

The research substantiates the relevance of environmental education in the context of contemporary ecological challenges caused by technological, social, and natural factors. The study thoroughly examines the specifics of environmental culture as a complex phenomenon that includes knowledge, value orientations, behavioral models, and practical skills aimed at nurturing a caring attitude toward nature. Current scientific approaches to environmental education for preschool children are analyzed, highlighting interactive methods, play-based learning, and integrated technologies.

Particular attention is given to the use of authorial fairy tales as an educational tool capable of effectively influencing the formation of environmental awareness. The thesis identifies the characteristics of creating authorial fairy tales with an environmental focus, taking into account the age-related psychological features of senior preschool children. A methodological system has been developed to integrate these tales into the educational process, including their application during lessons, games, and other forms of educational activities.

The experimental research involved assessing the initial level of children's environmental culture, implementing the authorial methodology in the practical activities of a preschool institution, and analyzing the results obtained. Criteria and indicators of the level of environmental culture formation were developed, enabling an evaluation of the effectiveness of the implemented system. The experimental results demonstrated a significant improvement in the level of

knowledge, awareness of ecological values, and children's readiness to engage in environmentally responsible behavior.

Based on the study results, a series of recommendations was developed for educators, aimed at adapting the methodology for use in preschool institutions. Specifically, an algorithm for creating authorial fairy tales was proposed, along with suggestions for their integration into the educational process. Additionally, forms of collaboration with parents were designed to support environmental education at home.

Thus, this work contributes to the development of the theory and practice of preschool pedagogy, offering an innovative approach to forming environmental culture in senior preschool children.

Keywords: environmental culture, environmental awareness, environmental education, authorial fairy tale.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	15
1.1. Основні поняття формування основ екологічної культури у дітей старшого дошкільного віку.....	15
1.2. Основні принципи формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку.....	26
1.3. Авторська казка як ефективний засіб формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку.....	36
Висновки до 1 розділу.....	43
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРЕМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ АВТОРСЬКИХ КАЗОК У ФОРМУВАННІ ОСНОВ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	47
2.1. Визначення рівнів сформованості основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку.....	47
2.2 Система роботи з упровадження авторських казок з метою формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку.....	58
2.3 Результати апробації системи роботи з використання авторських казок у формуванні основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку..	64
Висновки до 2 розділу.....	71
Методичні рекомендації вихователям.....	74
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРАСТИНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ.....	82

ВСТУП

У сучасному світі, де виклики екологічного характеру стають все більш серйозними, використання авторських казок в екологічному вихованні дітей старшого дошкільного віку набуває особливої актуальності. Зростання екологічних проблем, таких як забруднення повітря, води, зникнення видів та зміни клімату, підкреслює необхідність раннього формування екологічної свідомості серед дітей. Використання авторських казок дозволяє перенести складні екологічні концепції на доступний для розуміння рівень старших дошкільників та викликати їхній інтерес до природи.

Екологічне виховання через казки сприяє розвитку у дітей емпатії та поваги до природи, що є важливим елементом виховання в екологічно відповідальних громадян. Застосування авторських казок стає інноваційним методом, який розширює педагогічний арсенал та дозволяє залучити дітей до ефективного процесу навчання. Активне використання казок у вихованні старших дошкільників дозволяє формувати в них вміння розуміти та оцінювати екологічні проблеми на своєму життєвому шляху. Екологічне виховання через авторські казки сприяє створенню позитивного емоційного досвіду, що є важливим для усвідомлення цінності природи та побудови стосунків із нею. З урахуванням індивідуальних особливостей авторських казок, можна адаптувати їх для врахування потреб та інтересів конкретної групи дітей. Використання казок в екологічному вихованні стає ефективним інструментом для створення позитивного образу природи та її значущості в житті кожного індивіда. За допомогою авторських казок можна сприяти формуванню в малюків цілісного світогляду, спрямованого на бережливе ставлення до природи та власного навколишнього середовища.

Екологічне виховання базується на ряді ключових документів і законів України, які формують основи екологічної освіти та регулюють освітній процес у дошкільних закладах. Декілька основних нормативних актів, на яких ґрунтується ця тема:

Закон України "Про освіту": забезпечує загальний правовий фундамент для регулювання освіти в Україні, включаючи принципи та завдання екологічної освіти.

Наказ Міністерства освіти і науки України "Про затвердження Типового положення про дошкільний навчальний заклад": визначає структуру та вимоги до діяльності дошкільних навчальних закладів, включаючи елементи екологічного виховання.

Концепція "Нової української школи": визначає ключові засади модернізації освіти в Україні, включаючи розвиток екологічної компоненти.

Навчальні програми для дошкільних навчальних закладів: містять рекомендації та вимоги щодо вивчення природознавства та екології, які можуть бути реалізовані через використання авторських казок.

Стратегія сталого розвитку "Україна – 2030": визначає загальнодержавні цілі щодо сталого розвитку, включаючи аспекти екологічної освіти.

Концепція "Зелена школа": розробляє підходи до впровадження принципів екологічної освіти та створення екологічно орієнтованих навчальних закладів.

Відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти (нова редакція), екологічне виховання у дошкільних закладах спрямоване на формування у дітей поваги та бережливого ставлення до природи. Стандарт освіти передбачає інтеграцію елементів екологічного виховання в різні аспекти діяльності дошкільного закладу. Згідно з принципами БКДО, діти в дошкільному віці повинні розуміти важливість збереження природи та бути активними учасниками природоохоронної діяльності. Відповідно до стандарту, екологічне виховання передбачає вивчення природничих явищ та взаємодії людини з природою, а екологічне виховання спрямоване на розвиток вмінь сприймати, розуміти та адаптуватися до навколишнього середовища. Дошкільний заклад, враховуючи БКДО, повинен створювати сприятливі умови для розвитку екологічної свідомості та відповідальності.

Дошкільники повинні оволодівати основними елементами природознавства та розуміти взаємозв'язок природи та життєдіяльності людини. БКДО визначає завдання екологічного виховання у дошкільному віці як сприяння сталому розвитку та формування екологічної культури.

Українські науковці мають значний внесок у розвиток екологічного виховання, сприяючи розбудові ефективних методик, досліджень та освітніх програм. Праці видатних педагогів минулого: К. Д.Ушинського та В. О. Сухомлинського та сучасних науковців та педагогів – практиків Лисенко Н.В., Яришевої Н.Ф., Плохій З., Беленької Г.В., Науменко Т.С., Половіної О.А., Богущ А. та інших мають неоціненний вклад в розвиток освіти і, зокрема, екологічної свідомості майбутній поколінь.

Дослідження авторських казок та їх впливу на дошкільників є важливою темою в педагогіці та психології. Серед українських науковців, які зробили значний внесок у цю сферу, можна відзначити Василя Сухомлинського — видатного педагога, який надавав особливого значення казці у вихованні дітей дошкільного віку та початкових класів. Він підкреслював, що казка сприяє розвитку естетичних почуттів та моральних якостей у дітей. Він створив понад 1500 казок та оповідань, значна частина яких адресована старшим дошкільникам. Його авторські казки відіграють ключову роль у вихованні та розвитку дітей цього віку, сприяючи формуванню моральних якостей, емоційної чутливості та пізнавальних інтересів [23]. Наталія Іванівна Черепаня та Надія Михайлівна Русин, науковці Мукачівського державного університету, досліджують роль казки у формуванні моральних почуттів у дітей старшого дошкільного віку. У своїй статті "Казка як засіб формування моральних почуттів у дітей старшого дошкільного віку" вони аналізують різні види казок — народні, авторські, дидактичні та психокорекційні — та їхній вплив на моральний розвиток дітей. Авторки підкреслюють, що казки сприяють засвоєнню морально-етичних норм і правил поведінки, формуючи у дітей такі якості, як доброта, чесність і справедливість. Вони також розглядають педагогічні та методичні

прийоми, які доцільно використовувати під час ознайомлення дітей з казками, зокрема читання, переказування, розгляд ілюстрацій, малювання персонажів, ігри-драматизації та самостійне складання казок. Ці методи сприяють формуванню етичних і моральних норм поведінки дошкільників у повсякденному житті [24]. Марія-Луїза фон Франц — швейцарська психологиня, відома своїми дослідженнями символіки казок та їх впливу на підсвідомість. Як близька співробітниця Карла Густава Юнга, вона понад 30 років працювала в галузі аналітичної психології, зосереджуючись на інтерпретації казок, міфів, сновидінь та алхімічних текстів. Дослідження фон Франц сприяли розвитку глибинно-психологічного вивчення казок, розкриваючи їхню терапевтичну цінність та вплив на підсвідомість дітей і дорослих. Її роботи залишаються важливими для розуміння того, як символіка казок може бути використана в психотерапії та особистісному розвитку [25].

Серед науковців, що вивчають проблему екологічного виховання ми виділили наступних. Сабіна Айдинівна Іванчук — українська науковиця, спеціалістка в галузі дошкільної освіти та екологічного виховання в статті "Екологічне виховання дошкільників у контексті його актуальних дефініцій" аналізує сутність екологічного виховання дітей дошкільного віку, зокрема екологічної культури, та підкреслює важливість екоцентричної парадигми в освітньому процесі. Авторка обґрунтовує актуальність виховання екоцентричної поведінки особистості, виявляє необхідність перегляду сучасних науково-практичних підходів до визначення сутності екологічного виховання дітей дошкільного віку та досліджує тенденції його трансформації під впливом реалій сьогодення. Іванчук доводить, що еволюція дефініцій екологічного виховання відбувається у контексті поглиблення й уточнення уявлень про сутнісні характеристики, визнаючи системоутворювальну роль екологічного виховання в умовах сталого розвитку суспільства. Зміни поглядів на взаємодію природи і людини зумовили переосмислення сутності та спрямованості майже всіх елементів екологічного тезаурусу,

виокремлюючи головну тенденцію екологічного виховання — виховання екологічно доцільної поведінки особистості [12].

У статті "Формування екологічного світобачення дошкільників" дослідниця О. О. Вашак досліджує процес розвитку екологічної самосвідомості у дітей дошкільного віку. Авторка підкреслює важливість формування основ екологічної культури та морально-ціннісних орієнтацій особистості на ранніх етапах розвитку. Вона аналізує сучасні підходи до екологічного виховання, зокрема інтерактивні методи, які сприяють усвідомленому ставленню дітей до природи. Особливу увагу приділено створенню еколого-розвивального середовища в закладах дошкільної освіти, що стимулює пізнавальну активність та формує екологічну свідомість у дітей. Стаття містить практичні рекомендації для педагогів щодо впровадження ефективних методик екологічного виховання, спрямованих на гармонійний розвиток особистості дитини та її відповідальне ставлення до навколишнього середовища [7]. Наталія Миколаївна Горопаха — українська науковиця, спеціалістка в галузі дошкільної педагогіки та методики ознайомлення дітей з природою в своїх працях аналізує сучасні підходи до вибору змісту екологічної освіти в дошкільних закладах, зокрема натуралістичний, гуманістичний та практичний підходи. Вона обґрунтовує педагогічні умови застосування проблемних ситуацій в екологічній освіті дітей старшого дошкільного віку, підкреслюючи їхню роль у розвитку екологічного мислення та поведінки. У своїх дослідженнях вона аналізує сучасні підходи до вибору змісту екологічної освіти в дошкільних закладах, зокрема натуралістичний, гуманістичний та практичний підходи [8].

Узагальнюючи все вищезазначене ми з упевненістю можемо сказати, що використання авторських казок є ефективним методом для формування у дітей екологічної свідомості та бережливого ставлення до природи. Такий підхід дозволяє перенести складні екологічні концепції на рівень, зрозумілий для дітей, і сприяє розвитку у них емпатії та поваги до природи.

Зацікавленість дітей у природі та екологічній проблематиці стає можливою завдяки позитивному емоційному досвіду, який надає використання авторських казок. Це сприяє не лише формуванню цілісного світогляду, а й створенню позитивного образу природи в уяві дітей. Зокрема, з урахуванням індивідуальних особливостей казок, можна адаптувати їх для конкретних груп дітей, враховуючи їхні потреби та інтереси.

Формування екологічної культури є важливим напрямом сучасної педагогіки, а розробка нових підходів до цього процесу, таких як використання авторських казок, є інноваційним та малодослідженим аспектом, саме тому ми обрали тему «**Формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку засобом авторської казки**».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність системи роботи з використання авторських казок з метою формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку.

Об’єкт дослідження – процес формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – система роботи із використання авторських казок з метою формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку.

Гіпотеза – формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку засобом авторської казки буде ефективним за наступних умов:

- організація інтерактивного розвивального середовища ЗДО з метою набуття екологічної культури;
- впровадження моделі екологічної культури засобами авторських екологічних казок шляхом інтеграції в загальний освітній процес;
- готовність вихователів до реалізації завдань екологічної культури дошкільників засобами екологічних казок.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати в теорії і на практиці проблему формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку.
2. Визначити критерії, показники та рівні сформованості основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку.
3. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити принципи формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку.
4. Розробити рекомендації для вихователів щодо формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку засобом авторської казки.

Для вирішення поставлених завдань використовували такі **методи дослідження:**

теоретичні: загальнонаукові методи теоретичного дослідження (аналіз джерел, порівняння, узагальнення, класифікація);

емпіричні: педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, заключний);

статистичні: кількісний та якісний аналіз експериментальних даних, збір, обробка й презентація результатів роботи.

База дослідження: заклад дошкільної освіти (ясла-садок) №222 Деснянського району міста Києва. Експериментальним дослідженням було охоплено 20 дітей старшого дошкільного віку.

Наукова новизна дослідження: полягає в уточненні понять «екологічна культура», «екологічна свідомість», «екологічне виховання», класифікації авторських казок; використанні авторських казок для успішного формування екологічної культури дітей старшого дошкільного віку, що доведено через оцінку їх ефективності.

Практична значущість дослідження полягає у впровадженні системи роботи із використання авторських казок з метою формування екологічної культури дітей старшого дошкільного віку.

Апробація результатів дослідження. Участь у VI Всеукраїнській студентській інтернет-конференції «Дошкільна освіта України в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору», 14-15 березня 2024 року, м. Глухів, тема: «Формування екологічної культури дітей старшого дошкільного віку засобами екологічних квестів». Отримано сертифікат, що засвідчує участь у конференції.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків, містить 18 таблиць та 5 рисунків. Текст роботи викладено на 102 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Основні поняття формування основ екологічної культури у дітей дошкільного віку.

Сучасний світ перебуває в умовах глибокої екологічної трансформації, зумовленої антропогенним впливом на природу. Глобальні виклики, такі як зміна клімату, вичерпання природних ресурсів, деградація екосистем і загострення соціально-екологічних конфліктів, вимагають від людства перегляду усталених моделей поведінки та переосмислення пріоритетів розвитку. У цьому контексті дедалі більше уваги приділяється питанням, що стосуються формування екологічної культури, підвищення екологічної свідомості та розвитку ефективних стратегій екологічного виховання. Суспільство поступово усвідомлює, що збереження навколишнього середовища є не просто питанням технологічного прогресу, але й важливою частиною культурного, соціального та освітнього простору.

В умовах загострення екологічних проблем постає необхідність створення умов для формування нового типу свідомості, орієнтованого на гармонійне співіснування людини і природи. Це передбачає розвиток відповідних моральних принципів, етичних орієнтирів і поведінкових моделей, які сприятимуть збереженню екологічної рівноваги. Екологічна культура, свідомість і виховання є ключовими елементами, що впливають на здатність суспільства адаптуватися до нових екологічних реалій. Їх розвиток визначає, наскільки успішно люди зможуть долати кризові ситуації, знаходити баланси між економічним зростанням і збереженням довкілля, а також впроваджувати інноваційні підходи до використання природних ресурсів. Формування цих компонентів є тривалим і багатоаспектним процесом, який включає не лише індивідуальний рівень, а й суспільні інститути, державну політику та глобальні ініціативи. Особливої

актуальності набуває екологічне виховання, яке повинно забезпечити стале формування екологічно відповідальної особистості. Воно вимагає інтеграції екологічних аспектів у всі сфери суспільного життя: від освіти до культури, від політики до економіки. Екологічне виховання не обмежується формальними рамками; воно охоплює широку палітру інструментів, включаючи мистецтво, медіа, громадські ініціативи, що дозволяє створювати цілісний екологічний світогляд. З огляду на це, виникає потреба у комплексному дослідженні феномену екологічної культури, свідомості та виховання. Важливо зрозуміти, які соціальні, економічні та культурні фактори сприяють їх розвитку, як різні суспільства підходять до вирішення екологічних проблем та яким чином відмінності у підходах впливають на результативність цих процесів. Особлива увага має бути приділена аналізу сучасних підходів до екологічної освіти, оцінці її ефективності, а також визначенню перспектив і викликів, які стоять перед світовою спільнотою в цій сфері.

Дошкільний вік є критичним періодом у розвитку особистості, коли закладаються базові уявлення про світ, моральні цінності та поведінкові моделі. Саме в цей період діти надзвичайно відкриті до нових знань, активно досліджують навколишнє середовище та починають усвідомлювати своє місце у світі природи. Формування екологічних знань у дошкільників має важливе значення з кількох причин. По-перше, у цьому віці діти схильні до наслідування дорослих і легко переймають цінності, які їм прищеплюють. Це дає можливість виховувати в них відповідальне ставлення до природи, розвивати відчуття гармонії з довкіллям і підвищувати рівень екологічної культури. Дитина, яка змалку засвоює екологічні принципи, з більшою ймовірністю зберігатиме ці цінності протягом усього життя. По-друге, раннє знайомство з екологічними проблемами сприяє розвитку критичного мислення та здатності до вирішення проблем. Дошкільники починають розуміти зв'язок між своїми діями та їхніми наслідками для природи. Наприклад, через спостереження за зростанням рослин чи догляд за

тваринами діти отримують практичний досвід, який закладає основу для усвідомлення важливості збереження екосистем. По-третє, екологічна освіта в дошкільному віці допомагає розвивати емпатію. Через ігрову діяльність, казки та екскурсії діти не лише знайомляться з красою природи, а й вчаться співчувати її живим мешканцям. Це сприяє формуванню гуманного ставлення до всіх форм життя, що є основою для побудови стійкого суспільства. Зважаючи на актуальність проблеми ми прийшли до висновку, що екологічна освіта в дошкільному віці є важливим елементом формування гармонійної особистості, здатної не лише сприймати, але й активно впливати на довкілля. Вона створює фундамент для відповідального та свідомого ставлення до природи, що є невід'ємною частиною сучасного екологічного світогляду. Вивчаючи літературні джерела, ми визначили тлумачення таких понять, як «екологічна культура», «екологічна свідомість», «екологічне виховання».

З. П. Плохій розкриває поняття екологічної культури так: екологічна культура виступає формою духовного та практичного освоєння природи, яка визначає етичні норми поведінки людини у взаємодії з довкіллям. Вона інтегрує три основні компоненти свідомості: емоційно-ціннісний (афективний), когнітивний (пізнавальний) та поведінковий (психомоторний). Метою екологічної культури є збереження, відновлення та гармонізація відносин між людиною і природою, що забезпечує їхній спільний розвиток та процвітання [20].

У своїй дисертації О. А. Половіна ґрунтовно аналізує поняття «екологічна культура», яке вона визначає як складну систему, що об'єднує знання, цінності, норми поведінки та практичні дії, спрямовані на формування у людини відповідального ставлення до природи і навколишнього середовища. Це поняття охоплює кілька важливих аспектів, кожен із яких відіграє ключову роль у становленні екологічної свідомості. Перш за все, екологічна культура базується на знаннях про природу. Вона передбачає розуміння основних природних процесів, структури та

функціонування екосистем, а також усвідомлення важливості збереження природних ресурсів. Це знання є фундаментом для подальшого формування екологічно грамотної поведінки. Важливою складовою екологічної культури є емоційна залученість. Розвиток позитивних емоційних зв'язків із природою сприяє формуванню у дітей почуття турботи та захисту щодо довкілля. Вони вчаться співпереживати, цінувати красу навколишнього світу і відчувати свою причетність до його збереження. Особливу увагу О. А. Половіна приділяє ціннісним орієнтаціям та нормам. Інтеграція екологічних цінностей у повсякденне життя дітей допомагає закладати основи сталого розвитку, де турбота про природу стає невід'ємною частиною їхньої свідомості та поведінки. Не менш важливим є практичний аспект екологічної культури. Дослідниця підкреслює значення залучення дітей до реальних дій, спрямованих на збереження природи. Це може бути догляд за рослинами, участь у прибиранні територій або природоохоронних акціях. Подібні активності сприяють закріпленню теоретичних знань і допомагають дітям зрозуміти значення власного внеску у збереження довкілля. Творчий компонент екологічної культури також посідає важливе місце. О. А. Половіна вказує на ефективність використання образотворчого мистецтва, яке допомагає дітям розвивати естетичне сприйняття природи. Завдяки знайомству з пейзажним живописом та іншими художніми творами, діти не лише збагачують своє уявлення про природу, але й глибше усвідомлюють її красу і неповторність. Таким чином, екологічна культура, за Половіною, є невід'ємною частиною загальної культурної компетентності особистості. Вона формує у дітей відповідальне і дбайливе ставлення до природи, що є основою для гармонійного співіснування людини і довкілля. Особливу увагу дослідниця приділяє необхідності впровадження екологічного виховання у дошкільному віці, коли закладаються основи світогляду і поведінкових моделей [21].

В. Маршицька детально досліджувала процес формування екологічної культури у дітей дошкільного віку. Спираючись на психологічні дослідження, вона наголошує, що дошкільники сприймають навколишній світ на двох рівнях. Перший — понятійний, коли дитина усвідомлює сутність об'єкта, його функції та взаємозв'язки з іншими елементами середовища. Другий — ціннісний, який включає оцінювання об'єкта через особисті емоції, переживання та готовність до дій. Особливу роль відіграють ті цінності, які дитина формує самостійно, без нав'язування ззовні. Саме ці особистісні, або так звані самоцінності, є визначальними, адже вони сприймаються дитиною як важливі незалежно від зовнішніх обставин. Такий процес формування цінностей є ключовим для екологічного виховання. У старшому дошкільному віці починає активно розвиватися внутрішній механізм, який регулює поведінку дитини. Завдяки цьому соціальні норми стають глибоко інтегрованими з її особистими потребами, інтересами, переконаннями, ідеалами та мотивами. Це забезпечує гармонійне поєднання зовнішніх вимог із внутрішніми ціннісними орієнтирами дитини, що є основою для формування екологічної культури. Саме на цьому етапі закладаються підвалини свідомого та відповідального ставлення до довкілля [16].

В «Енциклопедії сучасної України» [11] екологічну культуру описують як ключовий елемент людської діяльності та мислення, який відіграє важливу роль у збереженні природних основ існування суспільства і сприяє його сталому розвитку. У той же час, «Вікіпедія» визначає екологічну культуру як окрему галузь духовного, пізнавального і практичного досвіду, що формує взаємодію людини з біосферою і визначає її характер та напрям.

На думку Н. Лисенко, екологічна культура визначає способи та форми взаємодії людини з навколишнім середовищем, виступаючи своєрідним етичним кодексом, який лежить в основі екологічної діяльності. Вона розглядає екологічну культуру як соціально значущу сферу діяльності, що регулює відносини між суспільством і природою, враховуючи її результати

— як матеріальні, так і духовні цінності. До цих результатів належать правові норми, народні звичаї, традиції, а також інші культурні надбання, що відображають гармонійний зв'язок людини з довкіллям [15].

Екологічна культура, як важливий компонент виховного процесу, займає ключове місце у Базовому компоненті дошкільної освіти (БКДО, 2021) [1]. Вона визначається як складова природничо-екологічної компетентності, яка формується на основі інтегрованого та діяльнісного підходів. Основоположними принципами цього напрямку є формування позитивного ставлення до природи, заохочення дитячої цікавості до самостійного дослідження навколишнього світу, а також сприяння усвідомленому та відповідальному поведінню з довкіллям. Екологічна культура включає здатність дітей не лише емоційно відгукуватися на природу, але й практично усвідомлювати її важливість для життя. Згідно з БКДО, ключовими показниками базового рівня екологічної культури у дітей є відповідні їхньому віку екологічні знання, чуттєве сприйняття природи, екологічно доцільна поведінка та готовність до природоохоронних дій. Таким чином, ми дійшли висновку висновку, що знання є необхідним елементом у процесі формування екологічної культури, тоді як ставлення до природи виступає її головним результатом. Саме сформоване ставлення сприяє стабільності екологічно свідомої поведінки дитини у природному середовищі. Підкреслюємо, що екологічні знання не є самоціллю, а радше основою для формування відповідного ставлення особистості до довкілля.

Термін «екологічна свідомість» у «Енциклопедії сучасної України» визначається як одне з фундаментальних понять екологічної психології. Він позначає високий рівень психічного відображення різноманітних аспектів довкілля — природного, соціального, техногенного, а також внутрішнього світу особистості. Ця свідомість передбачає саморегуляцію процесів пізнання й усвідомлення ролі людини в екосистемі. Відмінність екологічної свідомості від загальної свідомості полягає в її глибокому екологічному наповненні. Вона формується як комплекс уявлень, що визначають суб'єктивне ставлення

людини до природи. З 1980-х років питання розвитку та прояву екологічної свідомості набули особливого значення на тлі загального усвідомлення глобальної екологічної кризи, яка вимагає переходу від антропоцентричного до екосистемного підходу у світогляді [11].

У підручнику Н.Ф. Яришевої «Методика ознайомлення дітей з природою» [26] поняття «екологічна свідомість» трактується як здатність дитини усвідомлювати значущість природи для людського життя та формувати відповідальне ставлення до навколишнього середовища. Авторка підкреслює, що екологічна свідомість є невід'ємною складовою загальної системи виховання. Вона розвивається через емоційний зв'язок з природою, засвоєння знань про її закономірності та процеси, а також через практичну діяльність, спрямовану на охорону та догляд за природними об'єктами.

У дослідженні В. В. Маршицької обґрунтовано важливість емоційних переживань і ціннісних орієнтирів у формуванні екологічної свідомості дітей. Авторка наголошує, що емоційно-ціннісне ставлення до природи відіграє ключову роль у розвитку глибокого усвідомлення її значущості. Результати дослідження свідчать, що поєднання емоційних і ціннісних компонентів у процесі виховання старших дошкільників сприяє підвищенню їхньої зацікавленості природою та формуванню відповідального ставлення до її охорони [17].

У новій редакції Базового компонента дошкільної освіти (БКДО) 2021 року [1] поняття «екологічна свідомість» визначено як важливу складову природничо-екологічної компетентності. Стандарт спрямований на формування у дітей емоційного зв'язку з природою, усвідомлення її цінності та розвиток навичок екологічно відповідальної поведінки. Основна мета полягає в тому, щоб діти не лише здобували знання про навколишній світ, але й формували позитивне ставлення до природи, набуваючи вміння робити самостійні висновки через дослідницьку діяльність. Цей підхід базується на практичному досвіді, особистих емоційних переживаннях і спільній діяльності в природному середовищі. БКДО акцентує, що екологічна

свідомість є ключовим елементом, який допомагає дитині поступово усвідомлювати природу як соціальну та культурну цінність. Це, своєю чергою, знаходить відображення у її світогляді та впливає на подальшу поведінку.

Вивчаючи літературні джерела, ми дійшли висновку, що природа відіграє ключову роль у моральному становленні та загальному розвитку дітей. Наукові та методичні праці з екологічного виховання свідчать, що саме усвідомлення моральної цінності природи є основою для формування природничо-екологічної компетентності. Ця компетентність, будучи центральним елементом екологічної культури, проявляється у свідомій та екологічно виваженій поведінці. Екологічна свідомість виконує роль провідного чинника, який сприяє становленню екологічно відповідального способу життя, що базується на моральному ставленні до природи. Для дітей дошкільного віку цей процес розпочинається з ознайомлення з природою рідного краю, що створює основу для подальшого усвідомлення важливості збереження довкілля та формування відповідального ставлення до нього через практичну взаємодію та турботу.

Екологічне виховання нерозривно пов'язане з загальним розвитком особистості дитини і не може розглядатися окремо від нього. Забезпечення відповідних педагогічних умов для екологічного виховання дошкільників сприяє формуванню їх природничо-екологічної компетентності. Згідно з сучасним визначенням у Базовому компоненті дошкільної освіти, природничо-екологічна компетентність означає здатність дитини приймати екологічно обґрунтовані рішення та діяти відповідно в різних життєвих обставинах. Вона базується на емоційно-ціннісному ставленні до природи, знаннях її основних законів і формується через пізнавальну, дослідницьку, трудову та ігрову діяльність. У Базовому компоненті дошкільної освіти (БКДО) 2021 року екологічне виховання трактується як цілеспрямований процес, що формує у дітей відповідальне ставлення до довкілля. Основний акцент робиться на розвиток емоційно-ціннісного ставлення до природи та

залучення дітей до активної природничої діяльності. Цей підхід передбачає створення умов для самостійного дослідження природи, розвитку спостережливості, навичок догляду за природними об'єктами та усвідомлення важливості збереження природного середовища. Екологічне виховання реалізується через поєднання освітніх і ігрових методів, таких як екскурсії, практична діяльність на природі, що дозволяють дітям відчувати свій зв'язок із довкіллям та усвідомити відповідальність за його стан. Ця діяльність є важливим елементом природничо-екологічної компетентності, сприяючи розумінню природних закономірностей і цінності природи, а також формуванню екологічного світогляду у дітей раннього віку [1].

Українська дослідниця Н. Лисенко визначає екологічне виховання як систематичний і цілеспрямований процес, спрямований на формування у дітей свідомого сприйняття навколишнього світу, усвідомлення важливості дбайливого використання природних ресурсів і розуміння взаємозалежності між суспільством і природою. Лисенко підкреслює, що екологічне виховання має здійснюватися поетапно, з кінцевою метою — виховання екологічної культури особистості. У дошкільних навчальних закладах цей процес охоплює не лише передачу знань про екологію, але й формування на їх основі стійких переконань, що стають фундаментом свідомого ставлення до природи. На думку дослідниці, ефективне екологічне виховання базується на внутрішній потребі людини жити в гармонії з природним середовищем, розумінні природних обмежень і здатності дотримуватися цих принципів у повсякденному житті. Лисенко наголошує, що для успішного виховання екологічної свідомості дітей важливо активно залучати їх до взаємодії з природою. Це сприяє глибшому усвідомленню своєї ролі в екосистемі та формує відповідальне ставлення до довкілля [13; 14].

У книзі Н. Ф. Яришевої «Методика ознайомлення дітей з природою» [26] екологічне виховання розглядається як комплексний процес, спрямований на формування у дошкільників свідомого, емоційного та відповідального ставлення до довкілля. Авторка наголошує, що екологічне

виховання сприяє усвідомленню дітьми значення природи для життя людини, стимулює розвиток базових екологічних знань і практичних умінь, які необхідні для гармонійної взаємодії з природним середовищем.

У дисертаційному дослідженні О. А. Половіної [21] екологічне виховання трактується як цілеспрямований процес, орієнтований на формування у дітей цілісної системи знань, ціннісних орієнтирів і моделей поведінки, які сприяють усвідомленому ставленню до природи та розвитку екологічно відповідальної поведінки.

Аналіз наведених джерел привів нас до висновку, що проблема екологічного виховання набуває дедалі більшої актуальності в сучасних умовах загострення глобальних екологічних викликів. Дослідники, зокрема Н. Ф. Яришева, О. А. Половіна, Н. В. Лисенко та інші, одностайно наголошують на значенні екологічного виховання як цілісного і системного процесу, що спрямований на формування у дітей свідомого та відповідального ставлення до природи. Екологічне виховання розглядається не лише як процес передачі знань про навколишнє середовище, а як комплексний вплив на особистість дитини, що охоплює емоційно-ціннісну, когнітивну та поведінкову складові. Важливим компонентом цього процесу є формування екологічної культури, яка виступає етичним орієнтиром у взаємодії людини з природою. Вона поєднує знання про закони природи, емоційний зв'язок із нею та практичні навички екологічно відповідальної поведінки. З огляду на це, особливе місце відводиться дошкільному віку як періоду, коли закладаються базові моральні цінності та світоглядні орієнтири. Діти цього віку надзвичайно сприйнятливі до нових знань і досвіду, а тому ефективне екологічне виховання має базуватися на практичній взаємодії з природою, що забезпечує їхню емоційну залученість і розвиток позитивного ставлення до довкілля.

Після детального вивчення наукових праць, присвячених екологічному вихованню, ми сформуваємо власне розуміння понять «екологічне виховання», «екологічна свідомість», «екологічна культура». Екологічне

виховання — це цілеспрямований педагогічний процес, спрямований на формування в особистості системи знань, цінностей, навичок і поведінкових моделей, які забезпечують гармонійну взаємодію з навколишнім середовищем. Цей процес передбачає розвиток екологічної свідомості, відповідальності та активної участі в охороні природи, що сприяє сталому розвитку суспільства. Важливим аспектом екологічного виховання є інтеграція екоцентричних цінностей у світогляд особистості, що дозволяє усвідомити себе як невід'ємну частину екосистеми та діяти відповідно до принципів екологічної етики. Екологічна культура — це інтегрована система знань, цінностей, норм і практик, що визначають гармонійні взаємини між людиною та природним середовищем. Вона відображає рівень усвідомлення індивідом своєї ролі в екосистемі та відповідальності за збереження довкілля. Екологічна свідомість — це інтегральна характеристика особистості, що відображає її здатність усвідомлювати взаємозв'язок між людською діяльністю та станом навколишнього середовища, а також готовність діяти відповідально задля збереження екологічної рівноваги. Вона включає когнітивний компонент (знання про екологічні процеси та проблеми), емоційний (ціннісне ставлення до природи) та поведінковий (практичні дії, спрямовані на охорону довкілля). Формування екологічної свідомості є ключовим чинником сталого розвитку суспільства, оскільки сприяє гармонізації відносин між людиною та природою.

Таким чином, екологічне виховання є ключовим елементом формування екологічної свідомості та культури. Воно сприяє не лише гармонійному співіснуванню людини з природою, але й підготовці майбутніх поколінь до вирішення актуальних екологічних проблем. Інтеграція екологічних аспектів у систему освіти з раннього віку є запорукою сталого розвитку суспільства, що гармонійно співіснує з навколишнім середовищем.

1.2. Основні принципи формування основ екологічної культури у дітей дошкільного віку

Формування принципів екологічного виховання, які застосовуються в сучасній педагогічній практиці, ґрунтується на дослідженнях багатьох визнаних науковців у галузі педагогіки, екології та психології. Значний внесок у розвиток цих принципів зробили українські та зарубіжні дослідники, які протягом тривалого часу вивчали особливості екологічного виховання дітей дошкільного віку. Зокрема, Г. В. Тарасенко [22] зосередила увагу на системності та послідовності екологічного виховання. Вона наголошувала на важливості поетапного підходу, який забезпечує глибоке засвоєння екологічних знань та формування відповідальних моделей поведінки. Н. В. Лисенко [13] підкреслювала інтегративний характер цього процесу, акцентуючи на необхідності поєднання пізнавальних, емоційних і практичних компонентів у роботі з дітьми. Важливий внесок зробила Н. Ф. Яришева [26], яка у своїх роботах детально розкрила методіку ознайомлення дітей з природою. Вона підкреслювала значення емоційно-ціннісного ставлення до природного світу як фундаменту екологічної культури. О. А. Половіна [21], своєю чергою, зосереджувалась на практичному аспекті екологічного виховання. Вона наголошувала на важливості діяльнісного підходу, залучення дітей до безпосередніх дій, спрямованих на охорону природи, і використання творчих методів, таких як образотворче мистецтво. В. В. Маршицька [16] приділяла увагу емоційно-ціннісному компоненту, підкреслюючи роль емоційних переживань і моральних орієнтацій у формуванні екологічно відповідальної поведінки. З. П. Плохій [19] розробляла принципи розвитку екологічної компетентності у дошкільників, акцентуючи на мотивації, індивідуалізації та практичному застосуванні отриманих знань у повсякденному житті. До розвитку теорії екологічного виховання також долучилися класики педагогічної думки, зокрема В.О. Сухомлинський, який наголошував на значенні природи у вихованні гуманістичних цінностей. Його ідеї гармонійного поєднання

людини та природи стали основою для багатьох сучасних педагогічних методик.[23] І.Д. Бех акцентував увагу на морально-етичних аспектах екологічного виховання, вбачаючи в ньому засіб формування духовних і моральних якостей особистості [2].

Таким чином, сучасні принципи екологічного виховання є результатом синтезу ідей багатьох дослідників. Їхні праці стали основою для розробки педагогічних умов, що сприяють формуванню у дітей дошкільного віку екологічної культури, свідомості та відповідального ставлення до довкілля.

Вивчаючи наукові джерела ми визначили основні принципи педагогічних умов процесу формування екологічної культури у дітей дошкільного віку.

Принцип інтеграції передбачає формування екологічної культури шляхом включення екологічних знань у різні аспекти діяльності дітей. Це охоплює не лише освітній процес, а й ігрову, трудову та творчу активність. Завдяки такому підходу екологічні знання стають невід'ємною частиною повсякденного життя дитини, що сприяє їх більш глибокому усвідомленню та закріпленню. Зокрема, інтеграція екологічних тем у навчальні заняття дозволяє дітям отримувати наукові знання про природу, зрозуміти її закони та важливість дбайливого ставлення до довкілля. У трудовій діяльності діти практично застосовують отримані знання, наприклад, доглядаючи за рослинами або беручи участь у прибиранні територій. Така діяльність розвиває відповідальність і формує звичку діяти екологічно доцільно. Не менш важливою є інтеграція екологічних знань в ігрову діяльність. Через сюжетно-рольові ігри діти мають можливість моделювати різноманітні ситуації взаємодії з природою, усвідомлюючи її значення у житті людини. Крім того, ігровий формат сприяє формуванню позитивних емоцій і підвищенню зацікавленості екологічною тематикою. Художня діяльність також є потужним інструментом екологічного виховання. Створюючи малюнки, аплікації або скульптури на природничі теми, діти не лише пізнають красу довкілля, але й розвивають естетичне сприйняття та

емоційний зв'язок із природою. Такий досвід сприяє формуванню ціннісного ставлення до навколишнього середовища. Отже, принцип інтеграції дозволяє зробити процес екологічного виховання комплексним і всебічним. Він забезпечує не лише поглиблення знань про природу, але й формування в дітей стійких навичок та екологічно відповідальної поведінки в різних життєвих ситуаціях.

Принцип системності та послідовності є ключовим у процесі екологічного виховання, оскільки він забезпечує цілісність і безперервність формування екологічної свідомості у дітей. Згідно з цим принципом, екологічне виховання має здійснюватися на основі чітко структурованої системи, яка враховує вікові та індивідуальні особливості кожної дитини. На початкових етапах дітям пропонуються прості завдання, які допомагають сформувати базові уявлення про природу. Наприклад, дошкільники знайомляться з основними характеристиками рослин, тварин та природних явищ через ігри, казки, спостереження та дослідницьку діяльність. Ці етапи є фундаментом для подальшого розширення екологічного світогляду. Поступово завдання ускладнюються, що дозволяє дітям переходити від елементарного розуміння природи до більш глибокого усвідомлення її цінності. Важливо, щоб на кожному етапі виховний процес супроводжувався активним залученням дітей до різних форм діяльності: від простих спостережень за сезонними змінами до участі у природоохоронних акціях або екологічних проєктах. Особлива увага приділяється послідовному засвоєнню знань і формуванню навичок. Наприклад, розуміння основних принципів збереження природи починається з простих правил, таких як дбайливе ставлення до рослин і тварин, а згодом переростає у здатність самостійно приймати екологічно обґрунтовані рішення. Водночас цей принцип вимагає адаптації освітнього процесу до індивідуальних потреб дітей. Урахування темпів засвоєння матеріалу, рівня розвитку та інтересів кожної дитини дозволяє створити максимально сприятливі умови для ефективного екологічного виховання. Таким чином, системний і послідовний

підхід забезпечує гармонійний розвиток екологічної культури, сприяючи не лише засвоєнню знань, але й формуванню стійких переконань і навичок екологічно відповідальної поведінки, які стануть основою для свідомого ставлення до природи у дорослому житті.

Принцип діяльнісного підходу ґрунтується на переконанні, що екологічна культура найбільш ефективно формується через практичну взаємодію дітей з природним середовищем. Саме у процесі реальних дій, спрямованих на догляд і збереження природи, діти не лише отримують необхідні знання, але й розвивають навички, які сприяють закріпленню екологічно відповідальної поведінки. Практична діяльність є основою цього підходу. Вона охоплює широкий спектр активностей, зокрема догляд за рослинами, який може включати висаджування квітів, полив, спостереження за їхнім ростом і змінами. Така діяльність допомагає дітям усвідомити зв'язок між зусиллями людини і станом природних об'єктів, розвиваючи у них почуття відповідальності. Іншим важливим напрямом є участь у прибиранні територій, що формує у дітей розуміння важливості підтримання чистоти довкілля. Це можуть бути колективні акції з прибирання дитячого майданчика або прилеглих природних зон. Подібні заходи не лише розвивають екологічну свідомість, але й сприяють формуванню соціальних навичок, таких як співпраця та командна робота. Дослідницька діяльність також відіграє важливу роль у формуванні екологічної культури. Діти беруть участь у спостереженнях за природними явищами, експериментах, які допомагають їм зрозуміти основні закони природи. Наприклад, вони можуть вивчати життєвий цикл комах, проводити дослід з ґрунтом або водою, що стимулює їхню цікавість і допитливість. Особливе місце займають екологічні ігри, які у цікавій і доступній формі сприяють закріпленню екологічних знань. Через ігрові сюжети діти моделюють різноманітні ситуації взаємодії з природою, вчаться приймати екологічно обґрунтовані рішення. Ігри, що включають елементи змагання, стимулюють активність і бажання піклуватися про навколишнє середовище. Таким чином, діяльнісний підхід

забезпечує комплексний вплив на формування екологічної культури. Він не лише сприяє накопиченню знань і розвитку практичних умінь, але й формує у дітей емоційно-ціннісне ставлення до природи, виховує відповідальність за її збереження, що є важливою передумовою гармонійної взаємодії людини з довкіллям у майбутньому.

Принцип емоційно-ціннісного ставлення акцентує увагу на важливості формування у дітей глибоких позитивних почуттів і переживань, пов'язаних із природою. Саме емоційний зв'язок із навколишнім середовищем є основою для виховання екологічної культури, оскільки через емоції діти краще засвоюють цінність природи і розвивають бажання її оберігати. Створення умов для таких емоційних переживань є важливим завданням педагогів. Казки на природничу тематику, художні твори та легенди дозволяють дітям побачити природу крізь призму фантазії та уяви. Наприклад, історії про героїчні вчинки тварин або чарівні ліси викликають у дітей почуття захоплення та цікавості, формують емпатію до всіх живих істот. Не менш важливою є безпосередня взаємодія з природою. Спостереження за природними явищами, такими як світанок, веселка або зміна пір року, дозволяють дітям відчувати красу та велич навколишнього світу. Дослідження поведінки тварин, наприклад, спостереження за птахами чи комахами, допомагає формувати почуття турботи та співчуття до них. У дітей виникає розуміння, що всі живі істоти мають право на життя і потребують захисту. Крім того, художня діяльність, така як створення малюнків, аплікацій або інших творчих робіт на природничу тематику, сприяє поглибленню емоційного зв'язку з природою. У процесі відображення краси природи діти не лише вчаться її цінувати, але й переживають естетичне задоволення від власної творчості. Таким чином, емоційно-ціннісне ставлення формується як через сприйняття природного світу, так і через активну діяльність у ньому. Це створює передумови для виникнення у дітей почуття захоплення, любові та відповідальності за збереження довкілля, що є важливими компонентами екологічної культури.

Принцип природовідповідності передбачає, що освітній процес повинен будуватися з урахуванням природних закономірностей і особливостей середовища, в якому перебувають діти. Цей принцип наголошує на важливості адаптації педагогічних завдань до конкретних умов навколишнього середовища, щоб забезпечити ефективне засвоєння знань і формування стійкого екологічного світогляду. Кожен регіон має свої унікальні природні особливості, які слід враховувати під час екологічного виховання. Наприклад, у південних областях України педагогічний акцент може робитися на вивченні степових екосистем, розмаїття трав'янистих рослин і адаптації тварин до посушливого клімату. Водночас у Карпатському регіоні увага дітей може зосереджуватися на багатстві лісових масивів, гірських річок і високогірної флори та фауни. Подібний підхід дозволяє дітям відчутти зв'язок із природою рідного краю, глибше зрозуміти її цінність і важливість збереження. Принцип природовідповідності також вимагає врахування сезонних змін у природі. Освітні завдання мають бути побудовані так, щоб діти спостерігали за змінами у довкіллі протягом року. Наприклад, взимку вони можуть дізнатися про способи виживання тварин у холодну пору, а навесні — про пробудження природи і цикл життя рослин. Важливо, щоб цей принцип реалізовувався не лише у пізнавальних заняттях, але й у практичній діяльності. Спільні прогулянки, екскурсії до лісу, парку або водойм дозволяють дітям безпосередньо взаємодіяти з природним середовищем, що стимулює інтерес і сприяє формуванню емоційного зв'язку з природою. Такий досвід допомагає дітям не лише краще розуміти місцеву екосистему, але й усвідомлювати її вразливість перед людським впливом. Отже, принцип природовідповідності сприяє гармонійному поєднанню освітнього процесу із природним середовищем. Це дозволяє дітям отримувати знання, які не лише відповідають їхньому віковому розвитку, але й базуються на безпосередньому досвіді взаємодії з довкіллям, що сприяє формуванню екологічної культури та свідомості.

Принцип індивідуалізації та диференціації є фундаментальним у педагогічному процесі, особливо коли йдеться про формування екологічної свідомості у дітей. Він передбачає врахування унікальних характеристик кожної дитини, її рівня розвитку, пізнавальних інтересів, темпу засвоєння інформації та особистісних схильностей. Завдяки цьому принципу навчально-виховний процес стає більш гнучким і адаптивним, що дозволяє максимально розкрити потенціал кожної дитини. Важливо розуміти, що всі діти мають різний рівень підготовки, особливості мислення, уваги та пам'яті. Одні діти можуть краще засвоювати інформацію через безпосереднє спостереження, експерименти чи практичні завдання, тоді як інші більш ефективно вчаться через слухання історій, казок або обговорення. Завдання педагога — виявити ці особливості та відповідно адаптувати методи навчання. Індивідуальний підхід дозволяє врахувати різницю в емоційному сприйнятті навколишнього світу. Наприклад, одні діти більш емоційно реагують на красу природи, інші віддають перевагу логічному аналізу природних явищ. Використання цього принципу дає змогу створювати умови, які сприяють розвитку як емоційно-ціннісного ставлення до природи, так і критичного мислення. Диференційований підхід, своєю чергою, полягає в тому, що педагогічні завдання та методи навчання адаптуються до різних груп дітей залежно від їхніх можливостей та інтересів. Наприклад, для дітей, які виявляють більший інтерес до творчості, можна запропонувати виконання художніх завдань на природничу тематику. Діти, які цікавляться дослідженнями, можуть брати участь у практичних експериментах, спрямованих на вивчення природних явищ. Також важливим є врахування темпу засвоєння знань. Для одних дітей необхідно більше часу для опрацювання матеріалу, тоді як інші швидше засвоюють нову інформацію. Завдяки індивідуалізації процесу навчання кожна дитина отримує можливість рухатися у власному темпі, не відчуваючи при цьому дискомфорту чи перевантаження. Отже, принцип індивідуалізації та диференціації забезпечує більш ефективний та гнучкий підхід до навчання, сприяючи кращому засвоєнню екологічних знань і

формуванню екологічної свідомості. Він допомагає створити умови, за яких кожна дитина відчуває свою значущість у навчальному процесі, що, у свою чергу, підвищує її мотивацію до навчання та поглиблює її інтерес до природи.

Принцип наочності та доступності є одним із ключових у формуванні екологічної культури у дітей, оскільки забезпечує ефективне засвоєння знань через візуальне та практичне сприйняття. Діти дошкільного віку, спираючись переважно на чуттєвий досвід, найкраще розуміють інформацію, коли вона подається у наочній і доступній формі. Саме тому використання різноманітних наочних матеріалів — зображень, макетів, природних об'єктів, відеоматеріалів — значно підвищує ефективність навчання. Наочні посібники, такі як яскраві ілюстрації рослин і тварин, допомагають дітям не лише краще зрозуміти різноманітність природного світу, але й формують у них емоційно-ціннісне ставлення до природи. Наприклад, зображення лісових пейзажів чи річкових екосистем дають змогу дітям візуально уявити місця, які вони, можливо, ще не відвідували, і зрозуміти їхню унікальність і цінність. Важливим елементом є безпосереднє використання природних об'єктів. Спостереження за листям, камінцями, мушлями або живими рослинами створює у дітей глибше розуміння природних явищ і їхньої краси. Така діяльність дозволяє зробити навчання більш практичним і цікавим, сприяючи розвитку у дітей навичок спостереження та аналізу. Сучасні технології, зокрема навчальні відео та інтерактивні презентації, відіграють важливу роль у наочному представленні складних екологічних явищ. Вони дозволяють показати дітям такі процеси, як зміна пір року, міграція птахів або функціонування екосистем у динаміці, що значно розширює їхній кругозір. Відеоматеріали також допомагають пояснити важливість охорони природи, демонструючи, наприклад, наслідки забруднення середовища або діяльність природоохоронних організацій. Проте важливо враховувати, що всі наочні матеріали повинні відповідати віковим особливостям дітей, бути зрозумілими та доступними. Інформація має подаватися у простій і

зрозумілій формі, уникати складних термінів і надмірно абстрактних понять. Педагогам слід підбирати матеріали так, щоб вони викликали у дітей інтерес, емоційний відгук і стимулювали до активного пізнання природи. Таким чином, принцип наочності та доступності сприяє глибшому розумінню дітьми екологічних проблем і важливості збереження природи. Використання візуальних і практичних методів навчання допомагає не лише передати знання, але й закріпити їх у свідомості дітей, формуючи основу для екологічно відповідальної поведінки.

Принцип сталості відіграє ключову роль у процесі виховання екологічної культури, оскільки його основна мета — забезпечити формування у дітей такого ставлення до природи, яке зберігатиметься протягом усього їхнього життя. Цей принцип ґрунтується на ідеї, що екологічні цінності, засвоєні у дитинстві, мають стати невід’ємною частиною особистості, впливаючи на її світогляд і поведінку навіть у дорослому віці. Стійке екологічне ставлення формується поступово, у процесі систематичного виховання, яке включає як теоретичне ознайомлення з основними принципами природоохоронної діяльності, так і практичні дії. Діти повинні не лише розуміти важливість збереження природних ресурсів, але й відчувати свою відповідальність за їхнє раціональне використання. Цей процес охоплює різні аспекти: від усвідомлення необхідності бережливого ставлення до води й енергії до активної участі в природоохоронних заходах. Принцип сталості передбачає, що виховання екологічної культури має бути не епізодичним, а постійним, охоплюючи всі етапи розвитку дитини. Важливо, щоб екологічні цінності передавалися не лише в межах освітнього процесу, але й через сім’ю, соціальне середовище та засоби масової інформації. Це створює цілісну систему впливу, яка закріплює екологічно відповідальну поведінку як життєву норму. Особливого значення принцип сталості набуває в контексті глобальних екологічних викликів. Виховання покоління, яке здатне приймати обґрунтовані рішення на основі принципів сталого розвитку, є одним із ключових завдань сучасної педагогіки. У

дорослому віці такі люди будуть готові свідомо діяти в інтересах збереження довкілля, активно впроваджувати екологічні ініціативи та сприяти гармонійному співіснуванню суспільства і природи. Отже, принцип сталості закладає основи для формування глибокого й тривалого екологічного світогляду. Він сприяє тому, щоб екологічна культура не лише стала важливою частиною особистості дитини, але й залишалася актуальною і визначальною протягом усього її життя, забезпечуючи відповідальне ставлення до природи у будь-яких життєвих ситуаціях.

Формування екологічної культури у дітей старшого дошкільного віку в закладах дошкільної освіти є багатограним процесом, що інтегрує різноманітні методи та підходи. Основними складовими цього процесу є створення екологічно розвивального середовища, використання сучасних технологій та інтерактивних методів, розвиток екологічної компетентності та інтеграція екологічних знань у повсякденне життя дітей. Організація простору, насиченого природними елементами, сприяє розвитку у дітей емоційно-ціннісного ставлення до природи та формуванню екологічної свідомості. Залучення дітей до пізнавально-ігрової діяльності, інтерактивних ігор, тематичних занять та проектної діяльності підвищує їхню зацікавленість та сприяє глибшому засвоєнню екологічних знань. Формування у дітей здатності застосовувати екологічні знання на практиці, приймати екологічно обґрунтовані рішення та діяти відповідально щодо довкілля є ключовим аспектом розвитку екологічної компетентності. Включення екологічних тем у різні види діяльності дітей сприяє усвідомленню ними важливості збереження природи та розвитку відповідального ставлення до неї. Таким чином, формування екологічної культури у дітей старшого дошкільного віку в ЗДО здійснюється через комплексний підхід, що поєднує створення сприятливого середовища, використання сучасних методів навчання та інтеграцію екологічних знань у повсякденну діяльність дітей.

1.3. Авторська казка як ефективний засіб формування основ екологічної свідомості дітей дошкільного віку

Вивчивши історичні дослідження з цієї проблематики ми прийшли до висновку, що відомі педагоги-новатори, як-от Я. Коменський, Марія Монтесорі, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо та Ф. Фребель, приділяли значну увагу ролі природи у вихованні дітей. На їхню думку, природа є важливим чинником розвитку інтелектуальних і фізичних здібностей дитини, особливо в ранньому віці, адже людина, будучи частиною природи, потребує цього зв'язку для гармонійного розвитку. Тому ефективне виховання включає організацію регулярної взаємодії дитини з природним середовищем [3].

Дошкільне дитинство – початковий етап встановлення людської особи. У цей час закладається основа особистої культури. Головна мета формування екологічного світогляду – формування початків екологічної культури, правильного ставлення дитині до природи, її навколишнього до себе та людей як до частини природи, до речей та матеріалів природного походження, якими користуються. Таке ставлення будується на елементарних знаннях екологічного характеру [6].

У процесі пошуку ефективних методів виховання сучасних дітей дослідниця Г. В. Беленька, що педагогіка постійно звертається до народної мудрості, яка сформувалася й укріпилася тисячоліттями. Досвід свідчить, що найефективнішою формою виховання була й залишається спільна діяльність дорослих і дітей. Серед різних методів навчання і виховання пріоритет надається праці, грі та казці.

Казка — твір народної творчості, що містить розповідь про вигаданих осіб та події за участю у них фантастичних сил. Сьогодні особливу увагу приділяють казці як інструменту виховання та навчання, що здатний об'єднати дітей і дорослих, викликати сильні емоції та стимулювати активну діяльність. В арсеналі сучасної педагогічної науки використовуються як народні, так і авторські казки. Дослідження показують, що авторська казка, яка передає науково достовірну інформацію через казкові образи, чинить

значний вплив на розвиток дитини. Це зумовлено тим, що вона враховує психологічні особливості дошкільнят: їхню емоційність, наочно-образне мислення, а також прагнення до наслідування. Казка може слугувати важливою основою для організації спільної діяльності дитини і дорослого у різних сферах, таких як інтелектуальна, ігрова та трудова діяльність. У світі дитинства кожен новий крок відкриває щось нове і цікаве, а казка стає цим першим кроком, який дитина робить поруч із дорослим. Дорослий розповідає або читає казку, коментує її, пояснює та відповідає на питання, створюючи таким чином взаємодію з дитиною, що захоплюється процесом. Серед великої кількості казок кожна дитина з часом знаходить свої улюблені [4].

У процесі екологічного виховання для дошкільнят велику роль відіграє казка природничого змісту. Багато казок про природу для дітей написані або вченими біологами, або авторами з глибокими знаннями природи, зокрема В. Біанки, М. Сладковим. Твори цих авторів є унікальною енциклопедією, складені створчою майстерністю художників, які добре розуміють особливості сприйняття природознавчого матеріалу маленькими читачами або слухачами. Вони показують нескладніше явище природи з високою біологічною точністю і водночас у цікавій високохудожній формі. У кожній природничій казці закладено ідеї відповідальності людини за збереження природи, заклик до маленького читача берегти, захищати та вивчати її [5].

Історія використання казки в суспільному дошкільньому вихованні мала різні періоди. Протягом тридцятих років ХХ століття казки, як народні, так і авторські, забороняли через їхню непрактичність у навчальному процесі. Пізніше їх знову впроваджували у виховання, обговорюючи, які з них мають більший вплив на розвиток особистості дитини. На сьогодні казка зайняла гідне місце в системі виховання й освіти дошкільнят. Однак значення авторських казок, зокрема в ознайомленні дітей з природою, залишається недостатньо оціненим. Авторські казки, як правило, легші для сприйняття, оскільки були створені спеціально для дітей, на відміну від народних, які

первісно призначалися для дорослої аудиторії і пізніше адаптувалися для дітей.

Казки мають особливе місце у процесі екологічного виховання. Деякі психологи вважають, що наше життя іноді вибудовується за сценарієм улюбленої казки дитинства, адже вона може закласти певну програму поведінки, яка впливатиме на наше доросле життя. Дитина ідентифікує себе з героями казок і пізніше втілює в житті їхні досягнення або повторює помилки. Однак важливо пам'ятати, що навчальний ефект від казки не завжди проявляється негайно. Дітям потрібен час для осмислення почутого. Тому варто перечитати казку повторно, обговорити її з дітьми, поставити кілька запитань, дослухатися до їхніх думок. Це корисно не лише для дітей, а й для дорослих, оскільки казки пропонують багатий матеріал для роздумів [3].

Як показав аналіз психолого-педагогічних праць таких авторів, як О. Запорожець, Д. Ельконін, та інших, дошкільний вік є оптимальним періодом розвитку основно-творчого сприйняття художньої літератури. У дітей старшого дошкільного віку високого рівня досягає діяльність відтворюючої уяви. Дитина набуває здатності розуміти текст, глибше проникати у переживання, почуття і думки.

Казок створюється зараз та видається багато, але не завжди ці твори відрізняються художньою глибиною та несуть повноважну педагогічну ідею. Дошкільнята, які прагнуть пізнати навколишню природу, перебувають в тому віці, який сприятливий для формування екологічних понять. На екскурсіях, у спостереженнях за рослинами та тваринами перед дітьми розкривається краса рідного краю. Одночасно діти помічають і нерозумний та згублений вплив людини на навколишнє середовище. Для того, щоб навчити дитину бачити навколо себе ці контрасти, співпереживати та розмірковувати над наслідками, потрібно використовувати екологічні казки [10].

Основна особливість авторських екологічних казок полягає в тому, що вони пропонують дітям науково підтверджену інформацію у доступній

формі, водночас використовуючи фантастичні образи, які полегшують сприйняття складних природних явищ. Наприклад, опис підготовки ведмедя до зимової сплячки чи переліт птахів подається в емоційно привабливій формі, що дозволяє дітям ідентифікуватися з персонажами, відчувати їхні радощі та переживання. З одного боку, такі казки сприяють розвитку інтелектуальної сфери дитини через надання науково достовірних фактів, а з іншого — формують емоційне ставлення до природи завдяки виразним і емоційно насиченим образам тварин, рослин та явищ. Оскільки діти відчують співчуття до казкових героїв, це сприяє формуванню в них емпатії та позитивного емоційного ставлення до навколишнього світу. Важливою перевагою авторських екологічних казок є те, що емоційне залучення дитини до казкової ситуації переноситься у реальне життя, впливаючи на її подальшу взаємодію з природою. Таке емоційне залучення дітей є необхідним елементом для формування екологічно доцільної поведінки. Знання про природу самі по собі не можуть забезпечити таку поведінку, адже для цього потрібна особиста мотивація і стійке ставлення, що виникає на основі емоційної взаємодії з об'єктами природи. Таким чином, авторські казки про природу виконують важливу виховну функцію, стимулюючи дітей до усвідомленого й відповідального ставлення до довкілля.

Науковцями розглядається умовна класифікація авторських казок про природу на декілька груп. Зокрема, до *першої групи* відносяться казки, що націлені на *передачу знань про певні природні об'єкти або явища*. Основною особливістю таких творів є поєднання наукової інформації з емоційним впливом на дитину, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу. Це пояснюється тим, що емоційна складова казкових образів пробуджує позитивні почуття у дітей, що, в свою чергу, полегшує процес запам'ятовування. Приклади таких казок включають твори Віталія Біанкі, Ганни Беленької та Андрія М'ястківського. Використання таких казок є особливо ефективним після проведення безпосереднього спостереження за

природою, що дозволяє дітям краще пов'язати теоретичні знання з реальними об'єктами або явищами. Така методика дозволяє створити цілісне уявлення про природу, оскільки діти не лише отримують інформацію, але й активно переживають емоційний досвід, пов'язаний з казковими персонажами та ситуаціями.

До *другої групи* казок можна віднести ті, які надають дітям знання не лише про окремі природні об'єкти, але й про їхні *взаємозв'язки та залежності в природі*. Такі казки допомагають дітям зрозуміти складніші екологічні зв'язки. Прикладами є твори Віталія Біанкі, Марини Скребцової, Світлани та Юрія Ходосів, Дмитра Чередниченка. Використовувати ці казки доцільно тоді, коли діти вже знайомі з окремими природними об'єктами, але ще не до кінця розуміють їхні взаємозв'язки. Тут казки допомагають закріпити отримані знання і сприяють глибшому осмисленню того, як природа функціонує як цілісна система. Це дозволяє дітям не просто сприймати інформацію, а й краще розуміти складні процеси, що відбуваються у природі, закладаючи основи екологічної свідомості.

До *третьої групи* можна віднести казки, які допомагають дітям *узагальнити та осмислити знання про природу*, отримані з різних джерел, представивши їх як цілісну систему. Це казки таких авторів, як Юрій Дмитрієв, Оксана Іваненко, Наталія Павлова, Григорій Тютюнник, Євген Шморгун та інші. Однією з найяскравіших і найпереконливіших є казка Юрія Дмитрієва «Що таке ліс?». Такі казки дають змогу дітям систематизувати свої знання та уявити їх через виразні образи природи: лісу, степу, або, наприклад, краплини води, яка мандрує і змінює свої стани. Їх доцільно використовувати для роботи з дітьми старшого дошкільного віку, коли вони вже мають достатню базу знань про природні явища. Такі казки допомагають не лише закріпити раніше отриману інформацію, але й стимулюють дітей до більш глибокого розуміння навколишнього світу, об'єднуючи розрізнені знання у єдину картину природи.

Окрему групу складають казки, які висвітлюють взаємозв'язки між людиною та природою, а також вплив людської діяльності на навколишнє середовище. Прикладами таких казок є твори Василя Сухомлинського та Оксани Іваненко . Читання подібних казок варто обов'язково поєднувати з обговоренням вчинків персонажів. Такі бесіди-роздуми сприяють кращому осмисленню дітьми почутого та допомагають їм інтеріоризувати отриману інформацію, перетворюючи її на власні моральні переконання. Це забезпечує не лише пізнавальний розвиток, але й формує у дітей ціннісне ставлення до природи та відповідальне ставлення до своїх дій [3].

Казки можна відтворювати як читаючи, так і розігруючи невеликі спектаклі від лялькових до рольових. Позитивний ефект буде більше, якщо читачами чи акторами виступатимуть старші дошкільники при виставах перед меншими дошкільнятами. Під час читання та обговорення казки чи розповіді дитині дошкільного віку корисніше пропонувати не одну реалістичну ілюстрацію, а показувати різні напрями – абстрактні, комічні, схематичні і інші моделі та схеми, які допомагають дітям не тільки розвивати уяву, а й легше переходити від конкретики до абстрагування. Тому їх треба активно впроваджувати в роботу з казками [8].

Важливий момент – інформативність природознавчої казки. Природознавчі казки мають бути інформаційно ємними, але не слід перевантажувати їх. Іноді достатньо однієї-двох пропозицій для повідомлення цікавого факту. Фахівці одностайно сходяться на тому, що казки мають бути доступні дітям, а виклад відрізнятися вираженістю. Рекомендується використовувати традиційні казкові прийоми та треба бути, до яких діти вже звикли. Екологічні казки про природу – найдоступніший спосіб передачі знань про явища природи, про тварин, рослин та на колишній світ. Читати казку можна як окремо у роботі з формування екологічного світогляду дітей так і включати її до інших видів діяльності: екологічних занять, дослідно-експериментальної діяльності, бесід, спостережень та

реалізованої діяльності. Часто ці форми об'єднують якоюсь однією темою [18].

Робота з казками екологічного і природничого змісту має певні особливості. З раннього віку всі ми знаємо, що тварини готуються до зміни пір року. Однак не всі аспекти їхнього життя доступні для безпосереднього спостереження людиною, бо спостерігати за тваринами, що мешкають під водою чи під землею, часто неможливо. Особливо це стосується міських дітей, які зазвичай мають можливість спостерігати лише за домашніми тваринами або, в деяких випадках, за білками у парках чи водоплавними птахами на міських водоймах. Через це діти не завжди можуть самостійно отримати повну картину про поведінку тварин і птахів у різні пори року. Тут на допомогу приходять книги, особливо казки, які можуть викликати стійкий інтерес у дітей до теми природи. Казковий формат подачі інформації сприяє не лише підвищенню уваги, але й ефективному засвоєнню знань. Однак важливо після читання таких казок закріпити отриману інформацію через подальші обговорення або додаткові освітні заходи, щоб поглибити та закріпити знання дітей.

Ганна Беленька акцентує увагу на важливості розмежування реальних та фантастичних елементів у казках для дітей, особливо в контексті навчання і виховання. Дослідження показують, що діти старшого дошкільного віку здатні розрізняти ці елементи. Такий процес не лише розвиває критичне мислення, але й викликає позитивні емоції, що сприяє підвищенню інтересу до навчання [3].

Метод «помилки педагога», запропонований Шалвою Амонашвілі, дозволяє дітям активно брати участь у процесі виправлення помилок, що значно підвищує ефективність засвоєння матеріалу. Цей підхід робить навчальний процес більш інтерактивним та дієвим.

Після розмежування реальності та фантастики важливо заохотити дітей до обговорення подій, описаних у казці, стимулюючи їх емоційні реакції та роздуми. У цей момент педагог повинен уважно слухати дітей, спрямовуючи

їх до розуміння взаємозв'язків у природі, без нав'язування власної думки. Це сприяє формуванню у дітей системного мислення та усвідомлення єдності природного світу.

Авторські казки використовують традиційні образи природи — тварин і птахів, дерев, квітів — як засіб для спілкування з дітьми про взаємозв'язки в природі. Ці казкові персонажі привертають увагу до краси та вразливості природи, її залежності від людини, що сприяє формуванню екологічної свідомості дітей. Вони не тільки збагачують когнітивний розвиток, але й допомагають дітям емоційно прив'язатися до навколишнього світу. Було б чудово, якби казки екологічного змісту стали частиною хрестоматій для дошкільнят, доповнюючи традиційний список літератури. Важливість таких казок полягає у вихованні екологічної культури та формуванні пізнавального інтересу до природи у дітей [3].

Отже, після детального вивчення наукових джерел, присвячених екологічному вихованню, ми сформулювали власне визначення поняття " авторська казка". На нашу думку, авторська казка екологічного змісту — це літературний твір, створений конкретним автором, який через художні образи та сюжетні лінії сприяє формуванню екологічної свідомості та культури у дітей. Такі казки не лише знайомлять юних читачів з природними явищами та екологічними проблемами, але й виховують у них відповідальне ставлення до довкілля, розвивають емоційну чутливість та спонукають до екологічно свідомої поведінки. Використання екологічних авторських казок у педагогічному процесі є ефективним засобом екологічного виховання, оскільки вони поєднують пізнавальні та виховні аспекти, сприяючи гармонійному розвитку особистості дитини.

Висновки до 1 розділу

У сучасних умовах глобальної екологічної кризи формування екологічної культури у дітей дошкільного віку набуває особливої актуальності. Зміни клімату, вичерпання природних ресурсів, деградація екосистем і збільшення екологічних конфліктів вимагають перегляду

традиційних підходів до виховання, орієнтуючи його на сталий розвиток та гармонійне співіснування з природою. У цьому контексті екологічна культура розглядається як інтегральна складова особистості, що об'єднує знання, емоційні переживання, цінності та поведінкові моделі, спрямовані на збереження і відновлення природного середовища. І особливу роль у цьому процесі відіграє дошкільний вік, який є сенситивним періодом для формування базових світоглядних орієнтирів. У цей час діти активно пізнають навколишній світ, виявляють природну допитливість та емоційну відкритість, що створює сприятливі умови для розвитку екологічної свідомості. Саме у цьому віці дитина починає усвідомлювати свою роль у природі, вчиться співпереживати її живим мешканцям і розуміти значення своїх дій для довкілля.

Процес формування екологічної культури у дошкільників є багатовекторним і включає три основні компоненти: когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий. Когнітивний компонент передбачає засвоєння базових знань про природу та її закони, а також розуміння взаємозв'язків між елементами екосистем. Емоційно-ціннісний компонент формує у дітей позитивне ставлення до природи, естетичне сприйняття її краси та почуття відповідальності за її збереження. Поведінковий компонент полягає у формуванні екологічно відповідальної поведінки, яка проявляється у практичних діях, спрямованих на збереження та відновлення природних ресурсів.

Однією з ключових педагогічних умов ефективного екологічного виховання є створення емоційно збагаченої та стимулюючої до пізнання атмосфери. Ігрова діяльність, казки, художня творчість, спостереження за природними явищами, участь у природоохоронних акціях і екскурсіях сприяють розвитку у дітей глибокого емоційного зв'язку з природою. Завдяки таким методам діти не лише отримують нові знання, але й формують особисте ставлення до природи, вчать оцінювати її як цінність, що потребує дбайливого ставлення. А педагоги та батьки відіграють важливу

роль у формуванні екологічної культури дошкільників. Їх особистий приклад, екологічно орієнтована поведінка і підтримка природознавчих інтересів дітей сприяють формуванню у дошкільників стійких екологічних цінностей. Завданням дорослих є не лише передача знань, але й формування у дітей здатності до рефлексії, аналізу власних дій та їхніх наслідків для довкілля. У цьому контексті надзвичайно важливо створювати умови для самостійної пізнавальної діяльності дітей, що сприяє розвитку критичного мислення та екологічної компетентності.

Екологічна культура, сформована в ранньому віці, є основою для подальшого розвитку екологічної свідомості, яка відіграє вирішальну роль у гармонійному співіснуванні людини і природи. Вона включає усвідомлення цінності природного середовища, здатність приймати екологічно доцільні рішення та діяти відповідально в різних життєвих ситуаціях. Крім того, екологічна культура сприяє розвитку естетичних почуттів, творчого підходу до вирішення екологічних проблем та формуванню соціально відповідальної особистості. Також особливе місце в процесі екологічного виховання займає інтеграція природоохоронних знань у навчально-виховний процес. Залучення дітей до догляду за рослинами, участь у спільних екологічних проєктах, спостереження за природою сприяють закріпленню знань і формуванню навичок екологічно обґрунтованої поведінки. Практична діяльність дозволяє дітям усвідомити значення власного внеску у збереження природи, що стимулює розвиток відповідального ставлення до навколишнього середовища.

Ефективне екологічне виховання неможливе без системного і поетапного підходу, який передбачає послідовне розширення знань, розвиток екологічної чутливості та формування поведінкових установок. Поступовість та інтеграція екологічного компоненту в різні види діяльності допомагають створити цілісний екологічний світогляд, який стає невід'ємною частиною особистісного розвитку дитини.

Казка як педагогічний інструмент має низку переваг. Вона враховує психологічні особливості дошкільнят, такі як емоційність, образне мислення та здатність до ідентифікації з героями. Завдяки цьому казки здатні викликати у дітей сильні емоції, формувати емпатію та сприяти кращому засвоєнню екологічних знань. Авторські казки забезпечують точність наукової інформації, поданої у доступній та захоплюючій формі, що робить їх ідеальним засобом для пояснення складних природних явищ.

Авторські екологічні казки мають унікальну властивість — вони здатні переносити емоційне залучення дитини до казкових подій у реальне життя. Завдяки цьому діти не лише отримують знання, але й формують позитивне ставлення до природи, що є необхідним для закріплення екологічно доцільної поведінки. Використання казок у навчально-виховному процесі має супроводжуватися інтерактивними методами, такими як обговорення, рольові ігри та інші види діяльності, які дозволяють дітям осмислити отриману інформацію.

Підсумовуючи результати проведеної роботи ми зробили висновок, що формування екологічної культури у дітей дошкільного віку є стратегічно важливим завданням, яке має комплексний характер і охоплює всі аспекти виховання та навчання. Це є основою для сталого розвитку суспільства, де турбота про природу є пріоритетом. Ми переконались, що екологічні казки є важливим елементом сучасної педагогіки. Вони сприяють формуванню екологічної культури у дітей, розвивають їхні пізнавальні та емоційні здібності, допомагають осмислювати взаємозв'язки у природі та формувати відповідальне ставлення до навколишнього середовища. Інтеграція таких казок у систему дошкільної освіти є ефективним шляхом до гармонійного розвитку особистості дитини та формування екологічно свідомого покоління.

РОЗДІЛ 2.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ АВТОРСЬКОЇ КАЗКИ

2.1. Визначення рівнів сформованості основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку

Для проведення експериментальної частини дослідження було сформовано відбір дітей старшого дошкільного віку, які відвідували заклад дошкільної освіти № 222 міста Києва. До участі в дослідженні було залучено вихованців старшої групи «Калинка», що складалася з 20 дітей віком 5-6 років. Група була розподілена на експериментальну (10 дітей) та контрольну (10 дітей).

Діти експериментальної групи взяли участь у спеціально організованій програмі, яка передбачала використання авторських казок як педагогічного засобу для формування основ екологічної культури. Основний акцент було зроблено на інтеграцію казкових сюжетів з екологічною тематикою в освітній процес, що сприяло розвитку у дітей усвідомлення екологічних проблем, емоційного ставлення до природи та практичних навичок екологічно доцільної поведінки. Авторські казки стали важливим елементом у роботі з дітьми, забезпечуючи ефективне поєднання пізнавальної та емоційної складових навчання.

Контрольна група продовжувала навчання за стандартною освітньою програмою «Дитина», затвердженою для закладів дошкільної освіти, яка передбачала традиційні форми організації освітнього процесу. Зокрема, заняття охоплювали загальноприйняті теми природознавчого спрямування, що реалізувалися через бесіди, спостереження та практичні завдання, орієнтовані на засвоєння базових знань про природу. Однак, у контрольній групі не використовувалися інноваційні методи, зокрема авторські казки, для формування екологічної свідомості дітей.

Таким чином, умови навчання в обох групах були побудовані таким чином, щоб забезпечити можливість порівняльного аналізу результатів. В експериментальній групі був цілеспрямований вплив на формування основ екологічної культури через впровадження авторських казок, які виступали інноваційним засобом виховання. Цей підхід забезпечував активне залучення дітей у процес пізнання, стимулював їхню зацікавленість екологічними темами, сприяв формуванню емоційного ставлення до природи та мотивації до екологічно доцільної поведінки. У контрольній групі реалізовувалася освітня програма в її стандартному форматі, без використання спеціально розроблених інноваційних методів. Навчання було спрямоване на передачу дітям базових знань про природу та формування в них загальних уявлень про правила взаємодії з навколишнім середовищем. Такий підхід дозволив оцінити ефективність традиційних форм роботи в порівнянні з методикою, яка застосовувалася в експериментальній групі.

На констатуючому етапі дослідження було проведено оцінювання рівнів сформованості екологічної культури у дітей обох груп. Для цього використовувалися спеціально розроблені критерії та показники (таблиця 2.1), які охоплювали когнітивний, емоційний та практичний компоненти екологічної культури. А саме:

- Когнітивний компонент оцінював рівень знань дітей про природу, екологічні явища, правила екологічно доцільної поведінки.
- Емоційний компонент розвивав ставлення дітей до природи, здатність співпереживати природним об'єктам, проявляти турботу про них.
- Практичний компонент передбачав оцінку реальних дій дітей, які демонструють їхню здатність виконувати екологічні знання в життєвих ситуаціях.

Критерії, показники та методики діагностики основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку

<i>Критерії</i>	<i>Показники</i>	<i>Методики діагностики</i>
Когнітивний	Володіння екологічними знаннями, розуміння природи та її явищ, знання правил екологічної поведінки	Тест «Знання про природу та її явища», Тест «Важливість природи для життя людини» Тест «Правила екологічної поведінки»
Емоційно-ціннісний	Прояв емоційного ставлення до природи, здатність співпереживати, готовність допомагати природі	Тест «Історія з продовженнями», Тест «Добрі справи для природи» Тест «Захисти природу»
Поведінковий	Застосування знань у практичній діяльності, виконання екологічно доцільних дій	Тест «Правильно чи неправильно» Тест «План дій для природи» Тест «Екологічна місія»

Для кожного критерію була визначена шкала рівнів, що відображають глибину знань, емоційного ставлення та практичних умінь дітей. Результати оцінювання були класифіковані за трьома рівнями: високим, середнім і низьким. У таблиці 2.2 наведено детальний опис кожного рівня за всіма критеріями.

Таблиця 2.2

Рівні сформованості основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку за тестами

Високий рівень (8-10 балів)		
<i>Когнітивний</i>	<i>Емоційно-ціннісний</i>	<i>Поведінковий</i>
Глибокі знання про природу, явища та правила екологічної поведінки.	Емпатія, активна турбота та емоційна реакція на природу.	Самостійне виконання екологічно доцільних дій, планування допомоги природі.
Середній рівень (4-7 балів)		
<i>Когнітивний</i>	<i>Емоційно-ціннісний</i>	<i>Поведінковий</i>
Часткові знання про природу та правила поведінки, є помилки.	Часткове виявлення емоційного ставлення, потребує підтримки дорослих.	Виконання екологічних дій за допомогою дорослих.
Низький рівень (0-3 бали)		
<i>Когнітивний</i>	<i>Емоційно-ціннісний</i>	<i>Поведінковий</i>

Низький рівень знань про природу, відсутність знання правил.	Байдужість до природи, відсутність емпатії.	Відсутність екологічних дій, негативне ставлення до природи.
--	---	--

Як видно з таблиці 2.2, кожен рівень характеризується показниками, що демонструють ступінь сформованості екологічної культури за кожним із критеріїв.

Для дослідження сформованості екологічної культури дітей старшого дошкільного віку було обрано діагностичний підхід, що передбачав оцінювання за трьома основними критеріями: когнітивним, емоційно-ціннісним, поведінковий (Додаток А). Кожен із критеріїв включав низку тестів, які дозволяли комплексно оцінити рівень знань, ставлення та практичних умінь дітей у сфері екологічної культури.

Когнітивний критерій був спрямований на визначення рівня знань дітей про природу, екологічні явища та правила екологічно доцільної поведінки. Для оцінювання в обох групах застосовувалась однакова методика діагностичного тестування. Першим в контрольній групі був тест «Знання його про природу та її явища», який дозволяв виявити знайомість дітей про природне середовище, його живі й неживі компоненти, а також основні сезонні зміни. Тест проводився у формі індивідуальної бесіди з дитиною, що створювало комфортні умови для виявлення справжнього рівня знань. У контрольній групі було виявлено двоє дітей з низьким рівнем і вісім дітей мали середній рівень, високого рівня у тесті не досягла жодна дитина.

Наступним був тест «Важливість природи для життя людини», який спрямований на дослідження усвідомлення негативного значення природи для створення людей. Питання тесту стосуються ролі води, повітря, дерев і тварин у життєдіяльності людини, а також наслідків недбалого ставлення до цих ресурсів. В контрольній групі за результатами тесту четверо дітей мали низький рівень та шість дітей мали середній рівень. Високого рівня не досягла жодна дитина.

Третім був тест «Правила екологічної поведінки», який мав на меті оцінити обізнаність дітей про правила поведінки, які сприяють збереженню природного середовища. Завдання тесту включало ситуаційні приклади, наприклад, правильні дії у випадку пошкодження водою чи залишення сміття в лісі. За результатами тесту двоє дітей мали низький рівень і вісім дітей досягли середнього рівня. Високого рівня не досягла жодна дитина. Результати представлені в таблиці 2.3

Таблиця 2.3

Когнітивний критерій контрольної групи на констатувальному етапі

Дитина	Тест «Знання про природу»	Тест «Важливість природи»	Тест «Правила екологічної поведінки»	Загальний показник результатів
Радіслав В.	С	Н	С	С
Вероніка М.	С	С	С	С
Софія Г.	С	Н	С	С
Богдан В.	Н	С	Н	Н
Ілля Щ.	С	С	С	С
Марія Л.	С	С	С	С
Дарина С.	С	Н	С	С
Сабріна В.	С	С	С	С
Даніель В.	Н	Н	С	Н
Михайло Л.	С	С	Н	С

В експериментальній групі ці тести проводились таким же чином, як і в контрольній групі. Тест «Знання його про природу та її явища» дав наступні результати: троє дітей мали низький рівень і сім дітей отримали середній рівень. Високого рівня не досягла жодна дитина. Тест «Важливість природи для життя людини» виявив наступне: троє дітей показали низький рівень, сім дітей отримали середній рівень. Високого рівня не досягла жодна дитина. Результати представлені в таблиці 2.4

Таблиця 2.4

Когнітивний критерій експериментальної групи на констатувальному етапі

Дитина	Тест «Знання про природу»	Тест «Важливість природи»	Тест «Правила екологічної поведінки»	Загальний показник результатів
Марта З.	Н	С	Н	С
Дмитро Л.	С	С	С	С
Марк В.	С	С	Н	С
Артем Ч.	Н	Н	Н	Н

Софія А.	С	С	Н	С
Мілана Р.	С	Н	С	С
Нікіта Р.	С	С	С	С
Сергій Р.	С	Н	С	С
Адріана А.	С	С	Н	С
Вікторія О.	Н	С	Н	Н

Емоційно-ціннісний критерій оцінював ставлення дітей до природи, їхню здатність до емпатії та бажання допомогти природі. Для цього в контрольній групі використовувався тест «Історія з продовженням», який передбачав аналіз реакцій дитини на екологічні ситуації через розробку продовження сюжетів. Дітям пропонували історію про допомогу природі, після чого вони мали придумати, як можна вирішити екологічну проблему. Тест проводився індивідуально з кожною дитиною. Цей тест виявив наступні результати: п'ять дітей мали низький рівень і п'ять дітей мали середній рівень. Високого рівня не досягла жодна дитина. Другим був тест «Добрі справи для природи», який діагностував готовність дітей виконувати конкретні дії для допомоги природі, такі як догляд за рослинами або підтримку тварин. Завдання тесту дозволяли оцінити рівень мотивації дітей до екологічних вчинків. Результати тесту: троє дітей мають низький рівень, сім дітей отримали середній рівень. Високого рівня не досягла жодна дитина. Третім використовувався тест «Захисти природу», спрямований на виявлення готовності дітей діяти в ситуаціях, коли природа зазнає шкоди і дітям запропонували ситуацію, у яких потрібно було прийняти рішення про захист довкілля. В цьому тесті отримані наступні результати: троє дітей з низьким рівнем і сім дітей досягли середнього рівня. Високого рівня не досягла жодна дитина. Результати представлені в таблиці 2.5

Таблиця 2.5

Емоційно-ціннісний критерій контрольної групи на констатувальному етапі

Дитина	<i>Тест «Історія з продовженням»</i>	<i>Тест «Добрі справи для природи»</i>	<i>Тест «Захисти природу»</i>	Загальний показник результатів
Радіслав В.	С	С	С	С
Вероніка М.	С	С	С	С
Софія Г.	Н	С	С	С

Богдан В.	Н	Н	С	Н
Ілля Щ.	С	С	Н	С
Марія Л.	Н	С	С	С
Дарина С.	Н	С	С	С
Сабріна В.	С	С	Н	С
Данієль В.	Н	Н	Н	Н
Михайло Л.	С	Н	С	С

Для експериментальної групи також було проведено ці самі три тести в тих же умовах. Результати тесту «Історія з продовженням»: п'ять дітей з низьким рівнем і п'ять з середнім. Високого рівня не досягла жодна дитина. Тест «Добрі справи для сприроди» показав, що шестеро дітей мають середній рівень, а четверо дітей отримали низький рівень. Високого рівня не досягла жодна дитина. В тесті «Захисти природу» дев'ять дітей отримали середній рівень і одна дитина з низьким рівнем. Високого рівня не досягла жодна дитина. Результати представлені в таблиці 2.6

Таблиця 2.6

Емоційно-ціннісний критерій експериментальної групи на констатувальному етапі

Дитина	<i>Тест «Історія з продовженням»</i>	<i>Тест «Добрі справи для природи»</i>	<i>Тест «Захисти природу»</i>	Загальний показник результатів
Марта З.	Н	С	Н	С
Дмитро Л.	Н	С	С	С
Марк В.	С	С	Н	С
Артем Ч.	Н	Н	Н	Н
Софія А.	С	С	Н	С
Мілана Р.	Н	Н	С	С
Нікіта Р.	С	С	С	С
Сергій Р.	С	Н	С	С
Адріана А.	С	С	Н	С
Вікторія О.	Н	С	Н	Н

Поведінковий критерій мав на меті оцінити здатність дітей отримати екологічні знання в реальних життєвих ситуаціях. В контрольній групі в межах цього критерію використовувався тест «Правильно чи неправильно», де діти продемонстрували різну ситуацію, пов'язану з екологічною поведінкою, і пропонувалося застосувати дії, які є правильними з точки зору збереження природи. Тест проводився індивідуально з кожною дитиною.

Його результати такі: чотири дитини мають низький рівень, а шість дітей отримали середній рівень. Високого рівня не досягла жодна дитина.

Другий тест «План дій для природи» дозволяє оцінити здатність дітей самостійно скласти план екологічно доцільних дій у різних життєвих ситуаціях. Результати цього тесту: чотири дитини мають низький рівень, шість дітей отримали середній рівень. Високого рівня не досягла жодна дитина. Третім був тест «Екологічна місія», який спрямовувався на виявлення активності та ініціативи дітей у виконанні природоохоронних завдань, таких як допомога постраждалим тваринам та догляд за рослинами. Результати тесту контрольної групи: двоє дітей з низьким рівнем і вісім дітей досягли середнього рівня. Високого рівня не досягла жодна дитина.

Результати представлені в таблиці 2.7

Таблиця 2.7

Поведінковий критерій контрольної групи на констатувальному етапі

Дитина	Тест «Правильно чи неправильно»	Тест «План дій для природи»	Тест «Екологічна місія»	Загальний показник результатів
Радіслав В.	С	С	С	С
Вероніка М.	Н	С	С	С
Софія Г.	С	Н	С	С
Богдан В.	Н	Н	С	Н
Ілля Щ.	С	С	Н	С
Марія Л.	Н	С	С	С
Дарина С.	С	Н	С	С
Сабріна В.	С	С	С	С
Даніель В.	Н	Н	Н	Н
Михайло Л.	С	С	С	С

В експериментальній групі проводились ці ж тести, індивідуально з кожною дитиною. Тест «Правильно чи неправильно» дав змогу виявити чотирьох дітей з низьким рівнем та шістьох дітей із середнім рівнем. Високого рівня не досягла жодна дитина. У тесті «План дій для природи» результати такі: шість дітей з низьким рівнем, чотири дитини досягли середнього рівня. Високого рівня не досягла жодна дитина. Третій тест «Екологічна місія» допоміг виявити такі результати: дві дитини мають

низький рівень і вісім досягли середнього рівня. Високого рівня не досягла жодна дитина. Результати представлені в таблиці 2.8

Таблиця 2.8

Поведінковий критерій експериментальної групи на констатувальному етапі

Дитина	Тест «Правильно чи неправильно»	Тест «План дій для природи»	Тест «Екологічна місія»	Загальний показник результатів
Марта З.	Н	Н	С	Н
Дмитро Л.	С	Н	С	С
Марк В.	С	Н	С	С
Артем Ч.	Н	Н	С	Н
Софія А.	С	С	С	С
Мілана Р.	С	С	С	С
Нікіта Р.	Н	С	С	С
Сергій Р.	С	С	Н	С
Адріана А.	С	Н	С	С
Вікторія О.	Н	Н	Н	Н

Таким чином, використання запропонованих методик дозволило комплексно оцінити рівень сформованості екологічної культури дітей за когнітивними, емоційно-ціннісними та поведінковими критеріями.

Проаналізувавши результати констатувального етапу дослідження, можна відзначити загальні тенденції у рівнях сформованості екологічної культури дітей старшого дошкільного віку. Отримані дані (таблиці 2.9 та 2.10) дозволяють виявити ключові особливості розподілу рівнів сформованості екологічної культури в контрольній та експериментальній групах. Це, у свою чергу, дає можливість оцінити вихідний стан дітей за когнітивними, емоційно-ціннісними і поведінковими критеріями.

Таблиця 2.9

Підсумкові рівні сформованості екологічної культури дітей контрольної групи на констатувальному етапі

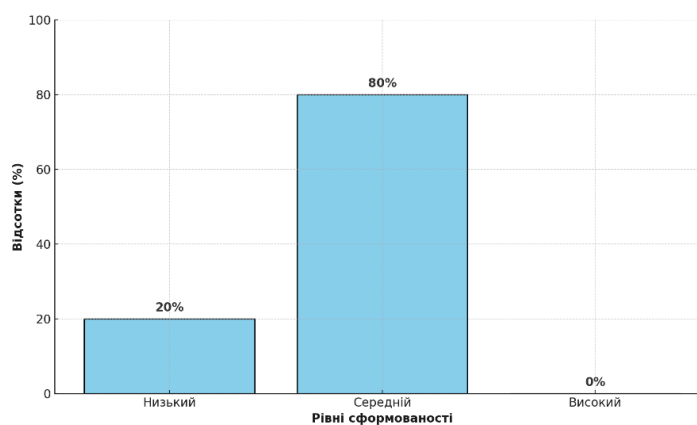
Критерій	Низький рівень (кількість)	Середній рівень (кількість)	Високий рівень (кількість)
Когнітивний критерій	2	8	0
Емоційно-ціннісний критерій	2	8	0
Поведінковий критерій	2	8	0
Рівень сформованості (%)	20%	80%	0%

Підсумкові рівні сформованості екологічної культури дітей експериментальної групи на констатувальному етапі

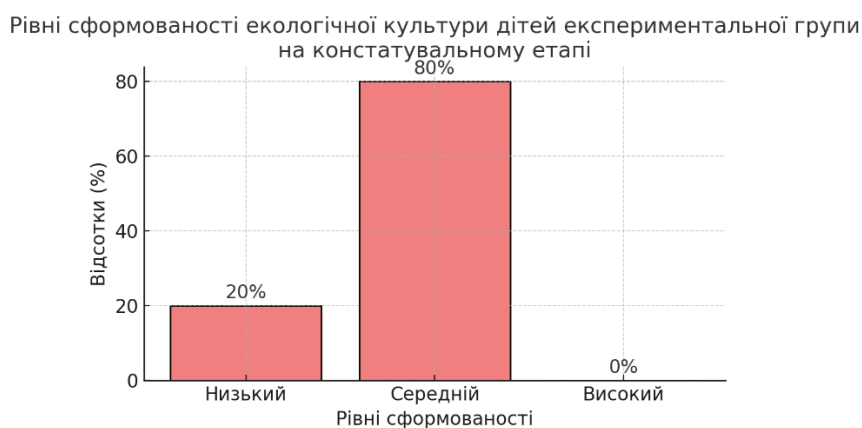
Критерій	Низький рівень (кількість)	Середній рівень (кількість)	Високий рівень (кількість)
Когнітивний критерій	2	8	0
Емоційно-ціннісний критерій	2	8	0
Поведінковий критерій	2	8	0
Рівень сформованості (%)	20%	80%	0%

У контрольній групі дітей (80%) продемонстрували середній рівень сформованості екологічної культури за всіма критеріями. Такий рівень характеризується наявністю базових знань про природу та здатністю виконувати окремі екологічні доцільні дії, але тільки за підтримки дорослих. Низький рівень сформованості у 20% дітей, що показує про недостатню обізнаність, байдужість до природного середовища та відсутність умінь в практичній діяльності. Високий рівень сформованості екологічної культури у дітей контрольної групи відсутній.

В експериментальній групі ситуація має подібний характер, за результатами тестів було виведено середній рівень сформованості екологічної культури, який продемонстрували 80% дітей, тоді як 20% мають низький рівень. Як і в контрольній групі, високий рівень у цій групі не було зафіксовано. Ці показники вказують на загальному подібному початковому стані дітей в обох групах. Візуалізація результатів у вигляді рисунків 2.1 і 2.2 наочно ілюструє позначені відмінності між групами. Таким чином, у контрольній групі як і у експериментальній групі кількість дітей із низьким рівнем є однаковою. Така тенденція підтверджує результати табличного аналізу, водночас підкреслюючи важливість оцінювання вихідних показників перед початком формувального етапу експерименту.

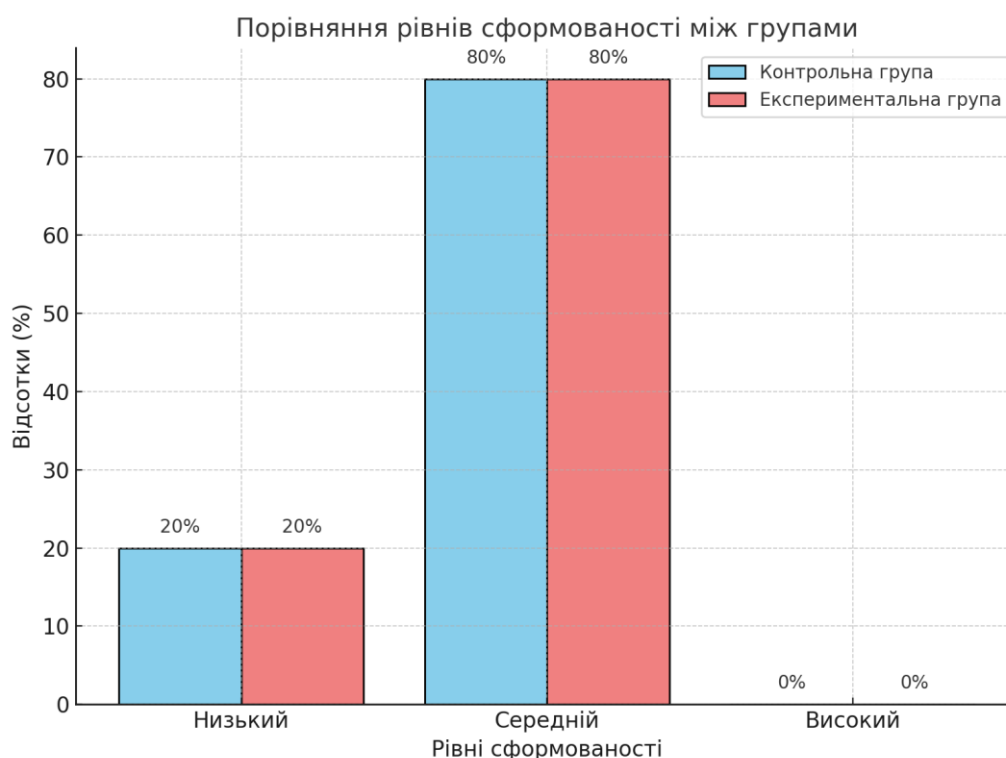

Рис. 2.1. Рівні сформованості основ екологічної культури дітей контрольної групи на констатувальному етапі

Рис. 2.2. Рівні сформованості основ екологічної культури дітей експериментальної групи на констатувальному етапі

Зведений порівняльний графік рівнів сформованості екологічної культури дітей старшого дошкільного віку контрольної та експериментальної групи на констатувальному етапі можна переглянути нижче на рисунку 2.3.

Рис. 2.3. Порівняння рівнів сформованості основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку контрольної та експериментальної групи на констатувальному етапі

Отже, результати констатувального етапу дослідження свідчать про домінування середнього рівня сформованості екологічної культури серед дітей обох груп, що показує на певну базову обізнаність та емоційне ставлення до природи, однак із помітними обмеженнями в глибині знань та практичних умінь. Водночас наявність частки дітей із низьким рівнем сформованості екологічної культури, а також відсутності високого рівня, демонструють потребу в подальшій роботі, спрямовану на вдосконалення всіх компонентів екологічної культури.

2.2. Система роботи з упровадження авторських казок з метою формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку

Метою створеної системи екологічних авторських казок є забезпечення комплексного розвитку екологічної культури старших дошкільників, що охоплює когнітивний, емоційно-ціннісний та практичний складники

екологічної свідомості. Ця система спрямована на виховання стійкого інтересу до природи, формування розуміння важливості її збереження та засвоєння навичок екологічно відповідальної поведінки. Інтерактивні ігрові форми, які включають дослідницькі завдання, сприяли залученню дітей до пізнавальної діяльності, розвитку екологічної етики та набуттю практичних умінь, спрямованих на гармонійну взаємодію з довкіллям.

На початковому етапі здійснювалася підготовча робота, спрямована на закладання основ екологічних знань та формування інтересу до природної тематики. У рамках цієї роботи проводилися бесіди, під час яких дітям надавали інформацію про екосистеми, природні зони нашої країни, а також рідкісні види рослин і тварин. Використовувались демонстрації матеріали, такі як ілюстрації із зображенням різноманітних екосистем і їхніх мешканців, сприяло формуванню у дітей емоційно-ціннісного ставлення до природного середовища. Додатково організовували перегляд тематичних відеоматеріалів із подальшим обговоренням, що сприяло засвоєнню базових принципів екологічної культури та усвідомленню важливості ролі людини в охороні природи.

Основна частина системи використання екологічних авторських казок проходила у формі занять, об'єднаних назвою «Екологічне коло» і перед кожним заняттям було проведено попередню підготовчу роботу. Попередня робота проводилась за кілька днів до самого заняття, на протязі дня у вільний від занять і режимних моментів час. Заняття проводились в першу половину дня один раз на тиждень згідно розкладу ЗДО.

Попередньою роботою до «Казки про ведмедика Буркотуна та чарівну галявину» була бесіда про те, що таке ліс і які його мешканці там живуть, було обговорено роль лісу для усього живого. «Казка про ведмедика Буркотуна і чарівну галявину» мала на меті сформувати у дітей старшого дошкільного віку основи екологічної культури, розвинути усвідомлення важливості природи для життя та навчити відповідального ставлення до навколишнього середовища. Її виховні завдання включають формування

екологічної свідомості, розкриття значення лісу як екосистеми та пояснення важливості збереження природи. Казка виховує любов і повагу до природи, мотивує до участі у природоохоронній діяльності. Вона розвиває емпатію, позитивне мислення та відповідальність за навколишній світ, показуючи, як дії, а не скарги, можуть змінити ситуацію. Крім того, історія сприяє розвитку уяви та творчості, спонукаючи дітей створювати власні казки про природу. Завдяки яскравим образам і простій моральній основі, казка допомагає дітям зрозуміти цінність природи, мотивуючи берегти її і діяти для її збереження.

Попередньою роботою до «Казки про ведмедика Буркотуна і лісовий струмок» було розглядання зображення чистих та забруднених водойм для порівняння та бесіда на тему чистоти води: для чого вона потрібна і як її забруднення впливає на природу. Мета казки — формування екологічної свідомості у дітей старшого дошкільного віку, усвідомлення важливості чистоти природних ресурсів і відповідального ставлення до довкілля. Казка спрямована на виховання любові до природи, розуміння взаємозв'язків у ній та необхідності спільної праці для збереження довкілля. Вона мотивує дітей діяти активно, піклуючись про навколишній світ, показуючи, як єдність і відповідальність можуть відновити гармонію в природі. На прикладі Буркотуна діти вчаться, що важливі не лише слова, а й конкретні дії, які допомагають зберегти красу і багатство природи. Крізь захопливий сюжет казка також розвиває уяву, емпатію та навчає бачити природу як джерело радості й гармонії, яке потребує турботи кожного. Вона компактно і яскраво формує екологічну культуру, надихаючи дітей ставати захисниками природи у своєму оточенні.

Попередньою роботою до «Казки про ведмедика Буркотуна і спраглий ліс» було обговорення теми засухи: що таке засуха, як вона впливає на природу, тварин і людей. Також провели експеримент із водою показуючи, як рослини «п'ють» воду. «Казка про ведмедика Буркотуна і спраглий ліс» має на меті виховати у дітей старшого дошкільного віку усвідомлення важливості турботи про природу, формування екологічної свідомості та відповідального

ставлення до довкілля. Головними виховними завданнями казки є навчання дітей розумінню взаємозалежності людини і природи, виховання любові та поваги до навколишнього світу. Казка показує, що навіть у складних умовах можна допомогти природі завдяки спільним зусиллям, турботі та раціональному використанню ресурсів. Через приклад Буркотуна діти вчаться цінувати природу, діяти активно, щоб зберегти її красу, та бачити, що турбота про довкілля приносить користь усім. Казка надихає на відповідальність і допомагає усвідомити, що кожен може зробити свій внесок у збереження природи, навіть найменшими діями. Завдяки цьому діти розвивають емпатію, відповідальність та бажання дбати про свій навколишній світ.

Попередня робота до «Казки про хмаринку і троянду» – перегляд відеоматеріалів про те, як іде дощ та прослуховування музичного твору В. Барвінського «Дощик». «Казка про хмаринку і троянду» має на меті формування у дітей старшого дошкільного віку розуміння важливості взаємодопомоги, емпатії та цінності природи як джерела життя. Її виховні завдання спрямовані на розвиток у дітей доброзичливості, вміння допомагати іншим у складних ситуаціях та розуміння важливості навіть маленьких дій для спільного блага. Казка показує, як кожен — навіть маленька хмаринка — може мати велике значення, коли діє з турботою. На прикладі троянди діти вчаться вдячності та усвідомлюють, що необхідно цінувати не лише красу природи, а й її життєдайні ресурси, такі як вода. Ця історія надихає дітей на добрі вчинки, формує відповідальність за навколишнє середовище та вчить цінувати дружбу, взаємопідтримку і турботу про інших. Водночас казка розвиває уяву та пробуджує інтерес до природи і її чудес.

Попередньою роботою до «Казки про Івасика і батарейку» було проведено обговорення з дітьми, як батарейки використовуються і чому їх не можна викидати у звичайне сміття. Також був проведений експеримент, де показано дітям, як шкідливі речовини можуть проникати у воду (використовували барвник, що розчинявся у воді). «Казка про Івасика та

батарею» має на меті формування екологічної свідомості у дітей, навчання відповідального поводження з небезпечними відходами та виховання дбайливого ставлення до природи. Казка спрямована на розвиток у дітей усвідомлення шкідливого впливу батарейок, якщо їх неправильно утилізувати, і важливості збереження чистоти навколишнього середовища. Вона показує, як навіть маленька помилка може призвести до значної шкоди природі, але також навчає, що виправити свої дії завжди можливо. Історія допомагає виховати відповідальність, екологічну грамотність і турботливе ставлення до навколишнього світу. Через образ Івасика діти дізнаються, як важливо діяти правильно і надихати інших, формуючи екологічно свідоме суспільство. Казка також мотивує дітей бути уважними до природи та її потреб, усвідомлюючи, що кожен внесок у її збереження має велике значення.

Попередньою роботою до «Казки про Марійку та чарівний ключик до чистої планети» була розповідь про різні типи відходів і кольори контейнерів для їх збору. Також діти грали в дидактичну гру «Сортування сміття» (зображення відходів різного типу та макети контейнерів різного кольору у відповідності до типу відходів). «Казка про Марійку та чарівний ключик до чистої планети» має на меті формування екологічної свідомості у дітей, навчання правильного поводження з відходами та виховання відповідальності за чистоту довкілля. Казка спрямована на усвідомлення важливості сортування сміття для збереження природи і чистоти планети. Через образ Марійки діти розуміють, що навіть маленькі зусилля, як-от правильне сортування відходів, можуть мати великий вплив на навколишній світ. Історія навчає діяти відповідально, показуючи, що від кожного залежить краса і здоров'я довкілля. Казка також розвиває почуття турботи про природу, закладає основи екологічної культури та мотивує дітей діяти спільно для досягнення чистоти і гармонії в навколишньому середовищі. Вона демонструє, що кожен може стати справжнім героєм своєї планети, доклавши зусиль до збереження її чистоти.

Попередньою роботою до «Казки про Лесика, Тарасика і чарівний ліс» був перегляд відеоматеріалів (адаптованих для дітей дошкільного віку) з наслідками лісових пожеж та створена ігрова ситуація «Як запобігти пожежі»: діти уявляли різні сценарії та обговорювали, як уникнути небезпеки. «Казка про Лесика, Тарасика і чарівний ліс» має на меті виховання у дітей відповідального ставлення до природи, формування розуміння небезпеки пожеж у лісі та важливості дбайливого поводження з навколишнім середовищем. Казка навчає дітей, що сірники та вогонь у лісі — це не лише небезпека для рослин і тварин, але й загроза для екосистеми в цілому. Історія підкреслює, що ліс є домом для багатьох живих істот, і його збереження залежить від кожного. На прикладі хлопців діти вчать відповідальності, усвідомлюють наслідки своїх дій і бачать, як важливо виправляти свої помилки. Казка також сприяє вихованню екологічної культури, розвиває почуття турботи про природу та надихає дітей ставати захисниками довкілля, допомагаючи зберігати красу і гармонію лісу для майбутніх поколінь. (Казки та запитання до них в додатку Б)

Завершальний етап кожного заняття включав рефлексивне обговорення з допомогою запитань після кожної казки та підведення підсумків виконаних завдань, що мало ключове значення для закріплення засвоєних знань та формування сталих екологічних навичок у дітей. Цей етап є ключовим компонентом методики використання екологічних авторських казок, спрямованим на глибоке засвоєння матеріалу та формування екологічної культури у дітей. Він передбачає рефлексивне обговорення, яке дозволяє підвести підсумки виконаних завдань, закріпити отримані знання і розвинути екологічні навички. Формат невимушеної бесіди сприяє створенню довірливої атмосфери, в якій кожна дитина має змогу поділитися своїми думками, враженнями та новими знаннями, здобутими під час заняття. Залучення дітей до активного обміну ідеями сприяє формуванню почуття відповідальності, підтримує мотивацію до участі в екологічних ініціативах і підкреслює значущість кожного внеску в збереження природи. Такий підхід

допомагає не лише закріпити екологічні навички, але й розвиває у дітей емпатію, турботу про довкілля та навички співпраці. Завдяки цьому завершальний етап виступає як важливий інструмент виховання екологічно свідомого покоління.

Отже, під час проведення експерименту ми переконалися у високій значущості авторських екологічних казок як засобу розвитку екологічної культури дітей старшого дошкільного віку. Цей жанр літератури не лише розвиває емоційний інтелект і креативне мислення дитини, але й слугує потужним інструментом виховання усвідомленого та відповідального ставлення до навколишнього середовища. Авторські екологічні казки є унікальним педагогічним засобом, який дозволяє гармонійно поєднувати виховний, освітній та розвивальний аспекти навчання. Вони сприяють не лише формуванню екологічної культури, але й вихованню у дітей усвідомлення власної ролі у збереженні природи, що є надзвичайно актуальним у контексті сучасних глобальних екологічних викликів. Включення таких казок до навчально-виховного процесу є важливим кроком до формування екологічно свідомого покоління, здатного відповідально ставитися до навколишнього світу.

2.3. Результати апробації системи роботи з використання авторських казок у формуванні основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку

На контрольному етапі експериментального дослідження було використано ті ж самі методики, що й на констатувальному етапі, для оцінки результативності впроваджених заходів і визначення динаміки змін у рівнях розвитку екологічної культури дітей старшого дошкільного віку. Повторне застосування цих методик на різних етапах експерименту забезпечило можливість об'єктивного аналізу вихідних і підсумкових показників у контрольній та експериментальній групах, результати яких представлено в таблицях 2.11, 2.12, 2.13, 2.14, 2.15 та 2.16.

Таблиця 2.11

Когнітивний критерій контрольної групи на контрольному етапі

Дитина	Тест «Знання про природу»	Тест «Важливість природи»	Тест «Правила екологічної поведінки»	Загальний показник результатів
Радіслав В.	С	С	С	С
Вероніка М.	С	С	С	С
Софія Г.	С	Н	С	С
Богдан В.	Н	С	Н	Н
Ілля Щ.	С	С	С	С
Марія Л.	С	В	С	С
Дарина С.	С	Н	С	С
Сабріна В.	С	С	С	С
Даніель В.	Н	С	С	С
Михайло Л.	С	С	Н	С

Аналіз результатів контрольної групи за когнітивним критерієм на двох етапах дослідження показав негативну динаміку. Кількість дітей із середнім рівнем зменшилася на одного учасника (з 9 до 8), а кількість дітей із низьким рівнем зросла з 1 до 2. Високий рівень не був зафіксований жодного разу на жодному з етапів. У кожному з трьох тестів («Знання про природу», «Важливість природи», «Правила екологічної поведінки») спостерігається зниження середнього рівня на одного учасника та відповідне зростання низького рівня.

Таблиця 2.12

Когнітивний критерій експериментальної групи на контрольному етапі

Дитина	Тест «Знання про природу»	Тест «Важливість природи»	Тест «Правила екологічної поведінки»	Загальний показник результатів
Марта З.	С	В	С	С
Дмитро Л.	С	С	С	С
Марк В.	В	В	С	В
Артем Ч.	Н	С	С	С
Софія А.	С	С	Н	С
Мілана Р.	В	В	В	В
Нікіта Р.	С	С	С	С
Сергій Р.	В	С	В	В
Адріана А.	С	С	Н	С
Вікторія О.	Н	С	С	С

Результати когнітивного критерію експериментальної групи показали значну позитивну динаміку. Кількість дітей із низьким рівнем зменшилася з 3 до 2, а кількість дітей із високим рівнем зросла з 0 до 2. Особливо помітне покращення у тестах «Знання про природу» та «Важливість природи», де

з'явилися діти з високим рівнем і зменшилася кількість низьких показників. Загальний рівень сформованості когнітивного критерію значно зріс, що свідчить про ефективність проведених заходів. Подальші зусилля можуть бути спрямовані на підтримання досягнутих результатів та підвищення рівня інших дітей.

Таблиця 2.13

Емоційно-ціннісний критерій контрольної групи на контрольному етапі

Дитина	<i>Тест «Історія з продовженням»</i>	<i>Тест «Добрі справи для природи»</i>	<i>Тест «Захисти природу»</i>	Загальний показник результатів
Радіслав В.	С	С	С	С
Вероніка М.	С	С	С	С
Софія Г.	Н	С	С	С
Богдан В.	Н	Н	С	Н
Ілля Щ.	С	С	Н	С
Марія Л.	С	В	С	С
Дарина С.	Н	С	С	С
Сабріна В.	С	С	С	С
Даніель В.	Н	Н	Н	Н
Михайло Л.	С	С	С	С

Результати емоційно-ціннісного критерію контрольної групи демонструють незначне покращення між констатувальним та контрольним етапами. Кількість дітей із середнім рівнем зросла з 7 до 8, а кількість дітей із низьким рівнем зменшилася з 3 до 2. З'явився один випадок високого рівня за тестом «Добрі справи для природи». Такі зміни свідчать про часткову ефективність впроваджених заходів для формування емоційно-ціннісного критерію. Водночас, залишаються діти з низьким рівнем, що вимагає додаткової роботи для підвищення їхньої екологічної культури.

Таблиця 2.14

Емоційно-ціннісний критерій експериментальної групи на контрольному етапі

Дитина	<i>Тест «Історія з продовженням»</i>	<i>Тест «Добрі справи для природи»</i>	<i>Тест «Захисти природу»</i>	Загальний показник результатів
Марта З.	С	В	В	В
Дмитро Л.	Н	С	С	С
Марк В.	В	В	В	В
Артем Ч.	Н	С	Н	Н
Софія А.	С	С	Н	С
Мілана Р.	В	В	С	В
Нікіта Р.	В	В	С	В

Сергій Р.	В	В	В	В
Адріана А.	С	С	Н	С
Вікторія О.	Н	С	С	Н

Результати емоційно-ціннісного критерію експериментальної групи підтверджують значний позитивний вплив проведених заходів. Кількість дітей із низьким рівнем зменшилася з 4 до 2, а кількість дітей із середнім рівнем зросла з 5 до 7. Найбільші покращення зафіксовані у тестах «Добрі справи для природи» та «Захисти природу», де кількість дітей із високим рівнем зросла з 0 до 2. У тесті «Історія з продовженням» знизилася кількість дітей із низьким рівнем, що свідчить про покращення сприйняття екологічних цінностей.

Таблиця 2.15

Поведінковий критерій контрольної групи на контрольному етапі

Дитина	<i>Тест «Правильно чи неправильно»</i>	<i>Тест «План дій для природи»</i>	<i>Тест «Екологічна місія»</i>	Загальний показник результатів
Радіслав В.	С	С	С	С
Вероніка М.	С	С	С	С
Софія Г.	С	Н	С	С
Богдан В.	Н	Н	С	Н
Ілля Щ.	С	С	Н	С
Марія Л.	Н	С	С	С
Дарина С.	С	Н	С	С
Сабріна В.	С	С	С	С
Даніель В.	Н	Н	Н	Н
Михайло Л.	С	С	С	С

Результати поведінкового критерію контрольної групи показують позитивні зміни між констатувальним і контрольним етапами. Кількість дітей із середнім рівнем зросла з 8 до 9, а кількість дітей із низьким рівнем зменшилася з 2 до 1. У тестах «Правильно чи неправильно» та «План дій для природи» відбулося зниження кількості низьких показників, що свідчить про покращення усвідомлення дітьми правил екологічної поведінки та планування дій, спрямованих на збереження природи.

Таблиця 2.16

Поведінковий критерій експериментальної групи на контрольному етапі

Дитина	<i>Тест «Правильно чи неправильно»</i>	<i>Тест «План дій для природи»</i>	<i>Тест «Екологічна місія»</i>	Загальний показник результатів
Марта З.	В	С	С	С

Дмитро Л.	В	С	В	В
Марк В.	В	В	В	В
Артем Ч.	Н	С	С	С
Софія А.	В	В	В	В
Мілана Р.	В	В	В	В
Нікіта Р.	С	В	С	С
Сергій Р.	В	В	С	В
Адріана А.	В	С	В	В
Вікторія О.	Н	Н	Н	Н

Результати поведінкового критерію експериментальної групи показують значне покращення між констатувальним та контрольним етапами. Кількість дітей із високим рівнем (В) зросла з 0 до 4, а кількість дітей із низьким рівнем (Н) зменшилася з 4 до 2. Тест «Правильно чи неправильно» продемонстрував найбільші зміни, де 6 дітей досягли високого рівня, а тест «План дій для природи» також показав значний перехід дітей з низького та середнього рівнів до високого.

Отримані дані контрольного етапу узагальнено у таблицях 2.17 та 2.18, де представлено розподіл рівнів сформованості екологічної культури за змістовними, емоційно-ціннісними та діяльнісними критеріями для кожної групи.

Таблиця 2.17.

Підсумкові рівні сформованості основ екологічної культури дітей контрольної групи на контрольному етапі

Критерій	Низький рівень (кількість)	Середній рівень (кількість)	Високий рівень (кількість)
Когнітивний критерій	1	9	-
Емоційно-ціннісний критерій	2	7	-
Поведінковий критерій	2	8	-
Середній рівень сформованості по всім критеріям(%)	20%	80%	0%

Таблиця 2.18.

Підсумкові рівні сформованості основ екологічної культури дітей експериментальної групи на контрольному етапі

Критерій	Низький рівень (кількість)	Середній рівень (кількість)	Високий рівень (кількість)
Когнітивний критерій	-	7	3
Емоційно-ціннісний	2	4	5

критерій			
Поведінковий критерій	1	3	6
Середній рівень сформованості по всім критеріям (%)	10%	45%	45%

Аналіз рівнів сформованості екологічної культури дітей контрольної та експериментальної груп на контрольному етапі демонструє суттєві відмінності, які свідчать про ефективність використаних педагогічних підходів в експериментальній групі.

За когнітивним критерієм у контрольній групі 10% дітей залишаються на низькому рівні, 90% — на середньому, а високий рівень відсутній. Це свідчить про те, що традиційні методики, використані у роботі з цією групою, не сприяли досягненню високих показників. Натомість в експериментальній групі високого рівня сформованості досягли 30% дітей, 70% демонструють середній рівень, і жодна дитина не має низького рівня. Такі результати свідчать про ефективність авторських методик, які стимулювали розвиток когнітивної складової екологічної культури.

Емоційно-ціннісний критерій у контрольній групі демонструє подібну динаміку: 20% дітей мають низький рівень, 70% — середній, а високий рівень не зафіксовано. В експериментальній групі ситуація значно краща: 50% дітей досягли високого рівня, 40% — середнього, і лише 20% залишаються на низькому рівні. Це свідчить про позитивний вплив авторських підходів, які сприяли розвитку емоційного ставлення до природи та ціннісного усвідомлення її важливості.

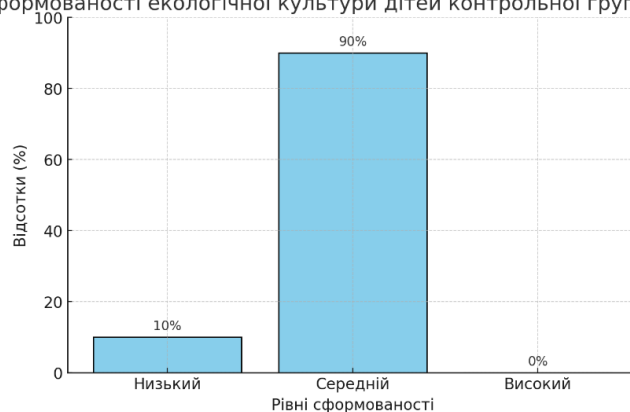
Поведінковий критерій також демонструє разючі відмінності між групами. У контрольній групі 20% дітей мають низький рівень сформованості, 80% — середній, а високий рівень відсутній. В експериментальній групі 60% дітей досягли високого рівня сформованості, 30% перебувають на середньому рівні, і лише 10% демонструють низький рівень. Це вказує на успішне формування практичних навичок екологічної поведінки в експериментальній групі, що є вагомим результатом.

Таким чином, результати контрольної групи демонструють стабільність середнього рівня сформованості екологічної культури за всіма критеріями, однак високий рівень залишився недосяжним. У свою чергу, експериментальна група продемонструвала суттєвий прогрес: високий рівень сформованості досягли 30% дітей за когнітивним критерієм, 50% — за емоційно-ціннісним та 60% — за поведінковим. Частка дітей із низьким рівнем у експериментальній групі є значно меншою або відсутня зовсім, залежно від критерію.

Отже, впроваджені заходи в експериментальній групі суттєво підвищили рівень сформованості екологічної культури, що вказує на їхню ефективність та доцільність використання у подальшій практиці.

Підсумкові рівні сформованості екологічної культури дітей контрольної групи на контрольному етапі можна розглянути на рисунку 2.4.

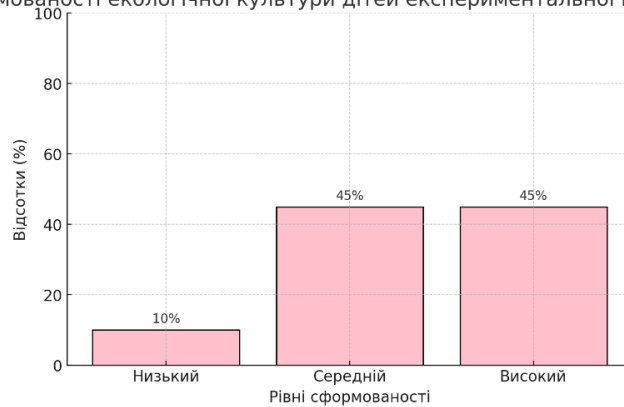
Підсумкові рівні сформованості екологічної культури дітей контрольної групи на контрольному етапі

Рис. 2.4. Підсумкові рівні сформованості основ екологічної культури дітей контрольної групи на контрольному етапі

Підсумкові рівні сформованості екологічної культури дітей експериментальної групи на контрольному етапі можна розглянути на рисунку 2.5.

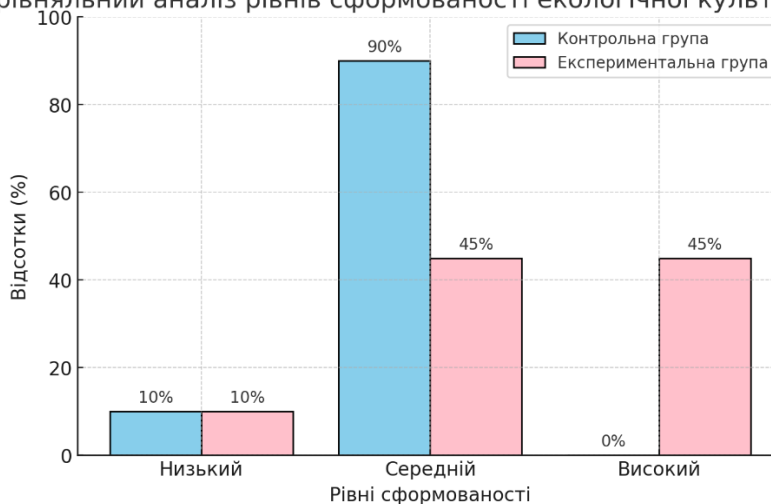
Підсумкові рівні сформованості екологічної культури дітей експериментальної групи на контрольному етапі

Рис. 2.5. Підсумкові рівні сформованості основ екологічної культури дітей експериментальної групи на контрольному етапі

Аналіз динаміки змін рівнів сформованості екологічної культури дітей у контрольній та експериментальній групах можна переглянути на рисунку 2.5.

Порівняльний аналіз рівнів сформованості екологічної культури дітей

Рис. 2.5. Динаміки змін рівнів сформованості основ екологічної культури дітей у контрольній та експериментальній групах

Отже, згідно даних рівні сформованості екологічної культури дітей ЕГ помітно покращились у порівнянні з даними КГ, що свідчить про ефективність розробленої системи роботи.

Висновки до другого розділу

Аналіз порівняльних графіків, що відображають рівні сформованості екологічної культури дітей контрольної та експериментальної груп на

контрольному етапі, дозволяє зробити висновки про ефективність застосованих педагогічних підходів. У контрольній групі показники рівнів сформованості демонструють стабільність середнього рівня: 90% дітей мають середній рівень, 10% — низький, а високий рівень сформованості взагалі не зафіксовано (0%). Ці дані свідчать про обмеженість традиційних підходів у досягненні високого рівня сформованості екологічної культури. Незважаючи на домінування середнього рівня, відсутність високих показників вказує на те, що звичайні методи роботи з дітьми недостатньо мотивують їх до поглибленого усвідомлення екологічних проблем і відповідального ставлення до природи. На відміну від цього, експериментальна група продемонструвала суттєво кращі результати завдяки використанню авторських казок як основного педагогічного інструменту. У цій групі високого рівня сформованості досягли 45% дітей, що є вагомим показником у порівнянні з контрольною групою. Середній рівень зафіксовано у 45% дітей, а низький — лише у 10%, що співпадає з контрольними показниками. Високий рівень у майже половини дітей експериментальної групи вказує на ефективність використаного підходу, який не тільки сприяв розвитку знань, але й забезпечив формування відповідального ставлення до природи та практичних умінь екологічної поведінки. Порівняльний аналіз обох груп дозволяє побачити чіткі відмінності. Контрольна група залишилася переважно на середньому рівні сформованості (90%), тоді як експериментальна група демонструє перехід значної частини дітей до високого рівня (45%). Це свідчить про те, що використання авторських казок не лише сприяє підвищенню когнітивного рівня, але й розвиває емоційно-ціннісні та поведінкові аспекти екологічної культури. Низький рівень у 10% дітей обох груп може бути пов'язаний із індивідуальними особливостями кожної дитини або недостатньою тривалістю впливу методик, що потребує додаткового вивчення. Таким чином, результати дослідження підтверджують доцільність використання авторських казок у педагогічній діяльності для формування екологічної

культури дітей старшого дошкільного віку. Запропонована методика виявилася ефективною у розвитку екологічної свідомості, емоційного ставлення до природи та практичних навичок екологічної поведінки. Високий рівень сформованості у значної частини дітей експериментальної групи свідчить про потенціал цього підходу для впровадження у широку педагогічну практику. Під час проведення експерименту вдалося створити умови для формування у дітей екологічної свідомості, емоційного ставлення до природи та практичних навичок екологічно відповідальної поведінки. Діти експериментальної групи не лише активно взаємодіяли з матеріалом казок, але й демонстрували зміни у власних поведінкових стратегіях та ставленні до природи. Отримані результати дозволяють зробити висновок про те, що авторські казки є дієвим засобом екологічної освіти, що стимулює дітей до усвідомленої і відповідальної взаємодії з природою.

**Методичні рекомендації вихователям щодо формування основ
екологічної культури дітей старшого дошкільного віку засобом
авторської казки**

1. Підготуйте матеріали, пов'язані з темою казки: ілюстрації, предмети природи, короткі відеоролики, які дозволять поглибити знання дітей.
2. Забезпечте атмосферу емоційного комфорту, яка сприятиме активному сприйняттю матеріалу. Використовуйте елементи театралізації, наприклад, костюми або атрибути персонажів казки.
3. Використовуйте авторські казки з екологічною тематикою, які демонструють важливість природи, її збереження та відповідального ставлення до неї. Темі казок можуть охоплювати проблеми забруднення довкілля, збереження водних ресурсів, турботи про тварин і рослини.
4. Обирайте казки з яскравими, емоційно насиченими сюжетами та зрозумілими образами героїв, які сприяють формуванню емпатії, відповідальності та активної позиції щодо захисту природи.
5. Використовуйте інтерактивні методи, наприклад, загадки чи запитання, які викликатимуть зацікавленість до теми казки.
6. Використовуйте виразну мову, інтонацію, жести, щоб залучити дітей до сприйняття сюжету.
7. Обговоріть казку після її завершення. Запитайте дітей, як би вони вчинили у подібних ситуаціях, і що їх найбільше вразило у поведінці героїв.
8. Організуйте творчі завдання: створення малюнків за мотивами казки, постановка сценки, складання власних казок або історій про природу.
9. Заохочуйте дітей до обговорення сюжетів казки, їхніх емоційних вражень та пропозицій щодо вирішення екологічних проблем.
10. Організуйте командні ігри чи завдання, які спонукатимуть до співпраці й взаємодопомоги.
11. Обговорюйте із дітьми, чого вони навчилися, які висновки зробили та як вони можуть застосувати нові знання у житті.

12. Використовуйте «карту добрих справ», на якій діти відзначатимуть свої позитивні дії для природи, мотивуючи їх до продовження екологічно свідомої поведінки.

13. Проводьте спільні заходи з батьками, залучаючи їх до участі в екологічних ініціативах, наприклад, до прибирання парків, сортування сміття або висадження дерев.

14. Рекомендуйте батькам читати екологічні казки вдома та обговорювати їх із дітьми, щоб підтримувати екологічну свідомість поза межами освітнього закладу.

15. Регулярно аналізуйте зміни в екологічній поведінці дітей, їхньому ставленні до природи та рівні знань.

16. Використовуйте спостереження, бесіди, творчі роботи дітей для оцінки ефективності роботи з казками.

Використання авторських екологічних казок є універсальним інструментом для виховання екологічної культури, оскільки поєднує пізнавальну, емоційну та практичну складові. Завдяки цьому методичному підходу діти не лише здобувають знання про природу, але й розвивають емпатію, відповідальність та мотивацію до екологічно свідомої поведінки, формуючи основу для гармонійного співіснування з довкіллям.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження ми прийшли до висновку, що формування екологічної культури дітей старшого дошкільного віку є важливим завданням, яке має вирішуватися на основі глибокого теоретичного аналізу та практичного впровадження педагогічних методик. Це дослідження охопило кілька ключових аспектів, що допомогли зрозуміти та вирішити проблему екологічного виховання дошкільників.

У першому завданні теоретичний і практичний аналіз проблеми формування екологічної культури дозволяє нам глибше усвідомити її важливість у сучасному світі. Екологічні кризи, зокрема забруднення середовища, зміна клімату, зникнення видів і деградація природних ресурсів, стали глобальним викликом для людства. У цьому контексті формування екологічної культури в дошкільному віці є не просто освітньою, а й соціально значущою метою. Дошкільний період характеризується високою чутливістю до нової інформації, активним пізнанням світу, а також формуванням базових моральних і ціннісних орієнтирів. Аналізуючи проблему з теоретичної точки зору, можна дійти висновку, що екологічна культура охоплює три основні компоненти: когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий. У практичному аспекті важливо враховувати специфіку роботи з дітьми дошкільного віку, що вимагає використання цікавих і доступних методик, таких як авторські казки, інтерактивні ігри та природоохоронні акції.

У другому завданні визначення критеріїв, показників і рівнів сформованості основ екологічної свідомості дітей є важливим етапом дослідження. Для ефективного оцінювання рівня сформованості екологічної свідомості ми використали три основні критерії. Когнітивний критерій передбачає оцінку знань дітей про природу, екологічні явища та правила екологічно доцільної поведінки. Високий рівень за цим критерієм демонструє глибокі знання і здатність аналізувати взаємозв'язки у природі, середній рівень — часткове розуміння з помилками, а низький рівень вказує на

поверхневі чи відсутні знання. Емоційно-ціннісний критерій спрямований на оцінку ставлення дітей до природи, здатності до емпатії, турботи та готовності до природоохоронних дій. Високий рівень цього критерію свідчить про глибоке емоційне залучення та активну емпатію, середній — про часткову зацікавленість, а низький — про байдужість до природи. Поведінковий критерій визначає здатність дітей застосовувати отримані знання у реальних життєвих ситуаціях. Високий рівень поведінкового критерію характеризується самостійною активністю у природоохоронних діях, середній — виконанням дій за підтримки дорослих, а низький — відсутністю таких дій.

Третім важливим завданням дослідження є теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов формування екологічної свідомості дітей. Основою для цього є інтегративний підхід, який передбачає поєднання когнітивного, емоційного та практичного компонентів у вихованні. З упевненістю можемо сказати, що авторські казки виступають як ефективний педагогічний інструмент, що сприяє розвитку емпатії, формуванню морально-етичних орієнтирів і закріпленню практичних умінь. Експериментальне дослідження демонструє, що діти, які брали участь у експерименті з авторськими казками, демонструють значно вищі результати за всіма критеріями екологічної свідомості, ніж діти, які навчалися за стандартними програмами. Інноваційні методи, такі як казки, закріплені інтерактивними іграми та природоохоронними завданнями, допомагають залучити дітей до активного пізнання природи, формують позитивний емоційний досвід і мотивують до екологічної поведінки.

Четвертим завданням є розробка рекомендацій для вихователів, які забезпечують успішну реалізацію формування екологічної культури через авторські казки. Вихователі мають створювати інтерактивне розвивальне середовище, що поєднує традиційні та інноваційні методи. Рекомендації включають підготовку тематичних казок, організацію занять, що поєднують

читання казок із практичними завданнями, обговоренням і творчими активностями. Наприклад, після читання казки вихователь може запропонувати дітям створити власні історії про природу, малюнки чи взяти участь у природоохоронній акції. Також важливо забезпечити моніторинг результатів через спостереження, тестування та участь дітей у різних екологічних проєктах. Особливу роль відіграє співпраця з батьками, яких можна залучити до освітнього процесу через організацію спільних заходів, що сприяють зміцненню екологічної культури як частини сімейних цінностей.

Таким чином, дослідження формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку засобами авторських казок підтверджує актуальність і ефективність такого підходу. Поєднання теоретичних знань із практичними методиками сприяє формуванню у дітей гармонійного ставлення до природи, усвідомлення її цінності та відповідальності за її збереження, що є важливим внеском у формування екологічно свідомого суспільства.

Гіпотеза знайшла своє підтвердження, поставленої мети було успішно досягнуто.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція), затверджений наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 12.01.2021 р. № 33. [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 21.10.2024).
2. Бех І. Д. Наукове розуміння особистості як основа ефективності виховного процесу. *Дошкільна педагогіка*. 2012. № 1. С. 2–6.
3. Беленька Г. В. Казка як метод виховання сучасних дітей : навч.-метод. посіб. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2012.
4. Беленька Г. В. Природничі науки в казках, запитаннях, завданнях, дослідях : наук.-метод. посіб. для дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Київ : Шкільний світ, 2011. 128 с.
5. Вахняк Н. В. Формування екологічної культури у дітей дошкільного віку засобами казки. *Наук. вісн. Мелітопольського держ. пед. ун-ту*. Серія : Педагогіка. 2014. № 2.
6. Воробей Г. Є. Екологічне виховання дітей за допомогою казок В. Сухомлинського. Київ : Бібліотека вихователя дитячого садка, 2015.
7. Вашак О. О. Формування екологічного світобачення дошкільників. *Вісник Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка*. 2019. Вип. 5. С. 123–130.
8. Горопаха Н. М. Виховання екологічної культури дітей : посіб. для вихователів дошк. закл. та вчителів початкових класів. Рівне, 2001.
9. Горопаха Н. М. Ознайомлення дітей з природою: хрестоматія. Частина 1. Київ : Видавничий дім «Слово», 2007. 408 с.
10. Дацюк Н. В., Слива Л. П. Екскурсія в країну “Екологізнай”. *Дошкільне виховання*. 2014. № 5.
11. Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс]. URL: <https://esu.com.ua/article-18684> (дата звернення: 08.08.2024).

12. Іванчук С. А. Екологічне виховання дошкільників у контексті його актуальних дефініцій. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол.: А. В. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ, 2020. Вип. 70. Т. 2. С. 54–58.
13. Лисенко Н. В. Екологічне виховання дітей дошкільного віку : навч. посіб. Львів : Світ, 1994. 144 с.
14. Лисенко Н. В. Практична екологія для дітей : навч.-метод. посіб. для батьків, вихователів, учителів. Івано-Франківськ : Фірма "Сіверсія" ЛТД, 1999. 156 с.
15. Лисенко Н. В. Теорія і практика екологічної освіти: дошкільник – педагог : навч.-метод. посіб. для ВНЗ. Київ : Видавничий Дім "Слово", 2009. 400 с.
16. Маршицька В. Соціально-моральні задачі у екологічному вихованні дошкільнят. *Дошкілля*. 2012. № 5. С. 18–21.
17. Маршицька В. В. Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2003. 20 с.
18. Осадченко І. Методика роботи над складанням казок. *Обдарована дитина*. 2004. № 4.
19. Плохій З. П. Формування у дітей дошкільного віку екологічної культури (теоретичні і методичні аспекти) : монографія. Київ : Персонал, 2010. 319 с.
20. Плохій З. П. Формуємо екологічну компетентність молодшого дошкільника : навч.-метод. посіб. до базової програми розвитку дитини дошкільного віку "Я у світі". Світич, 2010. 144 с.
21. Половіна О. А. Формування естетичного ставлення до природи засобами образотворчого мистецтва у старших дошкільників (на матеріалі ознайомлення з пейзажним живописом) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 254 с.
22. Тарасенко Г. В. Відкрийте дітям дивосвіт природи. Вінниця, 2008. 240 с.
23. Сухомлинський В.О. Твори : в 5 т. Т. 5. Київ : Рад. шк., 1999. 676 с.

24. Черепаня Н. І., Русин Н. М. Казка як засіб формування моральних почуттів у дітей старшого дошкільного віку. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2020. № 91. С. 36–40.
25. Фон Франц М.-Л. Архетипічні символи в чарівних казках / пер. з нім. О. М. Михайлова. Київ : Інститут загальногуманітарних досліджень, 2018. 248 с. (Серія "Юнгіанська психологія"). ISBN 978-5-88230-370-8.
26. Яришева Н. Ф. Методика ознайомлення дітей з природою : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1993. 255 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Комплекс діагностичних методик

Когнітивний критерій

Тест: Знання про природу та її явища

Мета: Визначити рівень знань дитини про природу, її об'єкти та явища.

Запитання:

1. Що таке природа?
2. Назвіть три живих об'єкти природи.
3. Що належить до неживої природи?
4. Чому сонце важливе для всього живого?
5. Які зміни відбуваються у природі навесні?
6. Як поводитися в лісі, щоб не завдати шкоди природі?
7. Чому птахи відлітають у теплі краї?
8. Назвіть три види дерев, які ростуть у нашій місцевості.
9. Які правила потрібно дотримуватися при догляді за кімнатними рослинами?
10. Чому важливо зберігати чистоту у водоймах?

Критерії оцінювання:

Високий рівень (8-10 балів): Дитина дає повні та правильні відповіді на більшість запитань.

Середній рівень (4-7 балів): Дитина відповідає правильно, але не на всі запитання або частково розкриває їх.

Низький рівень (0-3 бали): Відповіді поверхневі, дитина не демонструє знань про природу.

Тест: Важливість природи для життя людини

Мета: Виявити рівень усвідомлення дитиною значення природи для життя людини.

Запитання:

1. Чому людям потрібна чиста вода?
2. Як природа допомагає людям у повсякденному житті?
3. Чому дерева важливі для нашої планети?
4. Як тварини впливають на життя людини?
5. Чому важливо берегти ґрунт?
6. Що відбувається, якщо забруднювати повітря?
7. Як рослини допомагають створювати кисень?
8. Чому важливо захищати ліс?
9. Як впливають екологічні катастрофи на людей?
10. Чому природа є джерелом натхнення для людей?

Критерії оцінювання:

Високий рівень (8-10 балів): Дитина демонструє повне розуміння важливості природи для життя людини.

Середній рівень (4-7 балів): Відповіді частково розкривають значення природи.

Низький рівень (0-3 бали): Відсутність усвідомлення ролі природи у житті людини.

Тест: Правила екологічної поведінки

Мета: Оцінити знання дитини про правила екологічної поведінки.

Запитання:

1. Як потрібно поводитися з відходами?
2. Чому важливо сортувати сміття?
3. Що потрібно робити, якщо бачиш забруднення водойми?
4. Як діяти, якщо у лісі залишилося сміття?
5. Чому не можна ламати гілки дерев?
6. Як правильно доглядати за рослинами?
7. Чому не можна чіпати пташині гнізда?
8. Що робити, якщо бачиш поранену тварину?
9. Як допомагати природі під час прогулянки?

10. Чому важливо зберігати природу для майбутніх поколінь?

Критерії оцінювання:

Високий рівень (8-10 балів): Дитина демонструє знання та розуміння правил екологічної поведінки.

Середній рівень (4-7 балів): Дитина знає основні правила, але відповіді частково правильні.

Низький рівень (0-3 бали): Відповіді неповні або неправильні, дитина не знає основних правил поведінки.

Емоційно-ціннісний критерій

Тест: Історія з продовженням

Мета: Виявити емоційне ставлення дітей до природи, їхню здатність співпереживати та приймати рішення на користь природи через аналіз та продовження історій.

Завдання: 10 історій, у яких дитина має запропонувати продовження чи розв'язання ситуації.

Історії:

1. На галявині хтось залишив багато сміття. Що ти зробиш, щоб допомогти природі?
2. У лісі маленьке пташеня випало з гнізда. Як ти допоможеш йому?
3. Біля струмка діти почали ловити жабок і рибок. Що ти зробиш у цій ситуації?
4. Хлопчик ламає гілку дерева у парку. Як ти поведешся?
5. У дворі хтось витоптав клумбу з квітами. Що ти порадиш зробити, щоб це не повторилося?
6. Вранці у твоєму саду ти побачив зруйноване мурашине гніздо. Як ти допоможеш мурашкам?
7. Твої друзі вирішили залишити увімкнену воду у фонтані, граючись. Що ти скажеш їм?
8. Хтось залишив у парку пакети зі сміттям. Що ти можеш зробити?
9. На березі озера ти побачив, як хтось кидає пластик у воду. Як ти зреагуєш?

10. Під час прогулянки хтось наступив на гніздо коників. Що ти скажеш?

Критерії оцінювання:

Високий рівень (8-10 балів): Дитина демонструє глибоке емоційне ставлення, співпереживає та пропонує екологічно правильні рішення.

Середній рівень (4-7 балів): Дитина частково розкриває емоційне ставлення та пропонує рішення, які не завжди екологічно доцільні.

Низький рівень (0-3 бали): Відсутність емоційного ставлення або нездатність запропонувати рішення.

Тест: Добрі справи для природи

Мета: Виявити рівень готовності дітей до активної допомоги природі через відповіді на 10 запитань.

Запитання:

1. Як ти можеш допомогти птахам взимку?
2. Що ти зробиш, якщо побачиш зламану гілку дерева?
3. Як ти можеш допомогти кімнатним рослинам рости краще?
4. Що потрібно зробити, якщо ти побачив забруднену водойму?
5. Як ти можеш подбати про бездомних тварин?
6. Що потрібно робити, щоб земля в саду залишалася родючою?
7. Як ти можеш допомогти рослинам, коли на вулиці сильна спека?
8. Що зробити, щоб під час прогулянки у лісі не нашкодити природі?
9. Як ти можеш підтримувати чистоту у своєму дворі?
10. Що потрібно робити з використаними пластиковими пляшками?

Критерії оцінювання:

Високий рівень (8-10 балів): Дитина активно пропонує конкретні добрі справи для допомоги природі, проявляючи ініціативу.

Середній рівень (4-7 балів): Дитина називає окремі добрі справи, але пропозиції не завжди деталізовані чи реалістичні.

Низький рівень (0-3 бали): Відсутність конкретних пропозицій або пасивне ставлення до допомоги природі.

Тест: Захисти природу

Мета: Виявити готовність дітей захищати природу у конкретних ситуаціях через відповіді на 10 запитань.

Запитання:

1. Що ти зробиш, якщо побачиш, як хтось кидає сміття на землю?
2. Як ти поведешся, якщо помітиш, що діти ламають кущ у парку?
3. Що зробити, якщо у твоєму саду хтось вирвав рослину?
4. Як ти поведешся, якщо побачиш, що хтось розпалює вогонь у недозволеному місці?
5. Що ти зробиш, якщо у струмку побачиш пластикові пляшки?
6. Як діяти, якщо хтось залишив недопалки у траві?
7. Що ти скажеш людині, яка зриває квіти у заповіднику?
8. Як допомогти природі, якщо ти побачив поламане гніздо птахів?
9. Що ти зробиш, якщо на узбіччі дороги побачиш багато сміття?
10. Як пояснити друзям, чому важливо берегти природу?

Критерії оцінювання:

Високий рівень (8-10 балів): Дитина пропонує детальні й екологічно правильні рішення для захисту природи.

Середній рівень (4-7 балів): Рішення частково розкривають тему або містять неповні дії.

Низький рівень (0-3 бали): Відсутність рішень або байдужість до запропонованих ситуацій.

Поведінковий критерій

Тест: Правильно чи неправильно

Мета: Визначити рівень розуміння дітьми правил екологічно доцільної поведінки через оцінку конкретних ситуацій.

Запитання:

1. Чи правильно залишати сміття після пікніка у лісі?
2. Чи правильно поливати рослини у спекотний день?
3. Чи правильно зламати суху гілку дерева, щоб зробити костер?
4. Чи правильно саджати дерева у своєму дворі?

5. Чи правильно рвати квіти у парку?
6. Чи правильно сортувати сміття вдома?
7. Чи правильно залишати воду відкритою під час чищення зубів?
8. Чи правильно годувати птахів взимку?
9. Чи правильно кидати пластикові пляшки у водойму?
10. Чи правильно брати участь у прибиранні свого двору?

Критерії оцінювання:

Високий рівень (8-10 балів): Дитина правильно оцінює всі або майже всі ситуації, пропонуючи екологічно правильні рішення.

Середній рівень (4-7 балів): Дитина частково правильно оцінює ситуації, допускаючи окремі помилки.

Низький рівень (0-3 бали): Відповіді переважно неправильні, дитина не розуміє правил екологічної поведінки.

Тест: План дій для природи

Мета: Виявити здатність дитини планувати екологічно доцільні дії у різних життєвих ситуаціях.

Запитання:

1. Що ти зробиш, якщо побачиш сміття у парку?
2. Як ти допоможеш дереву, яке пошкодив вітер?
3. Що можна зробити, щоб птахам було легше взимку?
4. Як зберегти чистоту водойми?
5. Що робити, якщо ти помітив, що ґрунт у твоєму саду стає неродючим?
6. Як допомогти рослинам у сильну спеку?
7. Що можна зробити, щоб у твоєму районі було більше зелених зон?
8. Як ти діятимеш, якщо побачиш покинуту тварину?
9. Що потрібно зробити, щоб уникнути пожеж у лісі?
10. Як організувати прибирання свого двору чи парку?

Критерії оцінювання:

Високий рівень (8-10 балів): Дитина пропонує повний, детальний і реалістичний план дій.

Середній рівень (4-7 балів): Дитина пропонує частково детальний план, допускаючи певні недоліки або неточності.

Низький рівень (0-3 бали): Пропозиції неповні, поверхневі або взагалі відсутні.

Тест: Екологічна місія

Мета: Виявити здатність дитини брати активну участь у виконанні завдань, спрямованих на захист природи.

Запитання:

1. Що ти зробиш, якщо побачиш поламане гніздо птахів?
2. Як ти зможеш допомогти, якщо дізнаєшся про екологічну катастрофу неподалік?
3. Що ти зробиш, якщо у твоєму районі заплановане вирубування дерев?
4. Як ти організуєш групу дітей для прибирання території?
5. Що потрібно зробити, якщо у лісі залишилися сліди багаття?
6. Як переконати друзів сортувати сміття?
7. Що ти зробиш, якщо побачиш, як людина завдає шкоди природі?
8. Як ти зможеш допомогти тварині, що потрапила у пастку?
9. Що ти порадиш людині, яка не розуміє, чому важливо берегти природу?
10. Як ти долучишся до акції з озеленення міста?

Критерії оцінювання:

Високий рівень (8-10 балів): Дитина пропонує активні, ефективні та екологічно доцільні дії.

Середній рівень (4-7 балів): Дитина пропонує дії, але вони частково розкривають тему або є недостатньо деталізованими.

Низький рівень (0-3 бали): Дії поверхневі, малоефективні або відсутні.

Авторська казка «Казка про ведмедика Буркотуна і чарівну галявину»

Екологічна мета казки: сформувати у дітей старшого дошкільного віку усвідомлення важливості природи як єдиної екосистеми, у якій кожен її елемент має значення. Розвинути вміння бачити красу і користь лісу, розуміти роль дерев, річок та інших природних компонентів у житті всіх живих істот. Виховати відповідальне ставлення до природи та спонукати до активних дій для її збереження.

Жив собі у густому лісі маленький ведмедик на ім'я Буркотун. Він отримав своє ім'я тому, що завжди був чимось невдоволений: то сонце занадто яскраве, то дощ занадто мокрий, то вітер занадто гучний. Найбільше Буркотун сердився на ліс — мовляв, занадто багато дерев, які заважають йому бачити далі, а під ногами стільки листя, що можна перчепитися!

Одного разу, коли Буркотун сидів на пеньку і сердито бурчав на все довкола, повз нього пролітала маленька пташка. Це була Чарівна Синичка, яка любила допомагати лісовим мешканцям. Вона сіла поруч і запитала:

— Буркотунчику, чому ти такий невдоволений?

— Та цей ліс! Занадто багато дерев, листя і всякої зеленої плутанини. Якби тут було менше всього цього, то жити стало б набагато легше!

Синичка замислилася і сказала:

— А хочеш, я покажу тобі місце, де немає цих «зайвих» дерев і листя?

Буркотун здивувався, але зацікавився.

— Хочу! Покажи, де можна жити спокійно!

Синичка злетіла і повела ведмедика до чарівної галявини. Дорогою вони проходили повз високі сосни, в дуплах яких жили пташки, і повз струмочки, де плескалися рибки. Але Буркотун на все це не звертав уваги — він мріяв про «зручне» місце. Коли вони дійшли до галявини, ведмедик здивувався. На галявині не було жодного дерева, кущика чи травинки. Земля була гола, а замість річки — сухе русло. Сонце пекло, і не було де сховатися в тіні.

— Оце і є твоє ідеальне місце, Буркотунчику, — сказала Синичка. — Немає дерев, листя і всього, що тебе дратує.

Спочатку ведмедик зрадів. Але згодом він зрозумів, що місце зовсім не таке, як він уявляв. Тут було дуже спекотно, не чути було співу пташок, і зовсім не було ягід, щоб перекусити. Буркотун сів на землю і задумався.

— Щось тут не так... Я сумую за тим лісом, де було прохолодно, затишно і де завжди можна знайти щось смачне!

Синичка усміхнулася і відповіла:

— Ось бачиш, дорогий Буркотунчику, ліс — це не просто дерева. Це наш дім, у якому є все необхідне для життя. Дерев дають тінь, їжу і повітря. Якщо їх не буде, не буде і життя.

Ведмедик зрозумів, як сильно він помилявся. Він подякував Синичці і попросив показати дорогу назад до лісу. Повернувшись додому, Буркотун більше не бурчав на дерева і листя. Навпаки, він почав допомагати лісу: саджав жолуді, щоб виростили нові дуби, та очищав струмочки від сміття. З того часу Буркотун став справжнім охоронцем свого лісу. А Синичка завжди була поруч, щоб підтримати його і нагадати, що ліс — це справжнє диво, яке потрібно берегти.

І ось тепер, коли хтось питає Буркотуна, чи він задоволений своїм домом, він відповідає:

— Мій ліс — найкращий у світі! І я зроблю все, щоб він залишався таким для всіх його мешканців.

І всі лісові звірі й пташки раділи, що їхній ведмедик Буркотун перетворився на справжнього захисника природи.

Питання до казки:

1. Чому ведмедика звали Буркотуном? Як ви думаєте, чи гарне це ім'я для ведмедика?
2. Що найбільше дратувало Буркотуна у лісі? Чи можна назвати його думки правильними?

3. Кого Буркотун зустрів, коли сидів і бурчав? Як ви думаєте, чому Синичка вирішила йому допомогти?
4. Яким було місце, куди Синичка привела Буркотуна? Чим воно відрізнялося від лісу?
5. Як почувався Буркотун на чарівній галявині? Чому він зрозумів, що помилявся?
6. Що нового дізнався ведмедик про ліс завдяки Синичці? Чому він вирішив повернутися додому?
7. Як змінився Буркотун після повернення до лісу? Що він почав робити для його збереження?
8. Як ви думаєте, чому важливо берегти ліс? Що кожен з нас може зробити, щоб природа залишалася гарною і здоровою?

Авторська казка «Казка про ведмедика Буркотуна і лісовий струмок»

Екологічна мета казки: формувати у дітей старшого дошкільного віку відповідальне ставлення до навколишнього середовища, зокрема до водних ресурсів. Виховувати розуміння значення чистоти природи для життя всіх її мешканців, показати наслідки людської безвідповідальності. Спонукаати дітей до активних дій у збереженні довкілля, розвивати навички командної роботи та турботливе ставлення до природи.

Одного разу, у лісі, де жив ведмедик Буркотун, трапилася біда. Лісовий струмок, який всі називали Сріблястий, почав міліти і втрачати свою чистоту. Вода стала каламутною, а на поверхні з'явилося сміття. Лісові мешканці стривожилися, бо струмок був їхнім джерелом води і прохолоди. Буркотун, який колись був невдоволений лісом, тепер став його захисником. Він перший помітив, що щось не так, і вирішив з'ясувати, що трапилося.

— Це ж наш струмок! — вигукнув він. — Ми не можемо дозволити йому загинути. Я обіцяю дізнатися, що сталося, і врятувати його!

Буркотун пішов вздовж струмка, уважно оглядаючи його береги. По дорозі він зустрів зайчика, який сумно сидів під кущем.

— Що сталося, зайчику? — запитав ведмедик.

— Вода стала брудною, і тепер її неприємно пити, — відповів зайчик. — Я більше не приходжу до струмка.

Буркотун заспокоїв зайчика:

— Не хвилюйся, я з'ясую, чому так сталося, і все виправлю.

Далі він зустрів білочку, яка витирала лапки.

— Чому ти така засмучена, білочко? — запитав ведмедик.

— Я хотіла помити свої горіхи, але струмок став таким брудним, що тепер вони липкі й неапетитні, — відповіла білочка.

Буркотун підняв лапу і сказав:

— Це не діло! Струмок має бути чистим для всіх! Я дізнаюся, хто або що завдало йому шкоди.

Ведмедик дійшов до витоку струмка і побачив, що там лежала купа сміття: обгортки від їжі, пластикові пляшки і навіть старий черевик. Хтось із людей залишив тут своє сміття, не думаючи про те, що струмок — це частина лісу, де живуть тварини. Буркотун спочатку сердито пробурчав, але потім вирішив діяти. Він покликав усіх мешканців лісу і сказав:

— Друзі, струмок — це наше спільне багатство. Якщо ми не приберемо сміття, він загине, і тоді ми всі залишимося без води. Допоможіть мені врятувати наш Сріблястий!

Зайчики, білочки, їжачки, пташки і навіть жабки прийшли на допомогу. Разом вони взялися за роботу: виймали сміття з води, згрібали його на березі і переносили подалі від струмка. Пташки допомагали збирати дрібні папірці, а їжачки переносили на колючках легкі обгортки. Коли все сміття було прибрано, струмок знову заблищав, як срібло. Вода стала чистою, і звірі знову могли користуватися ним. Буркотун сказав усім:

— Ми врятували наш струмок разом! Але тепер ми повинні стежити, щоб він залишався чистим. Якщо хтось побачить сміття, одразу прибирайте його або розповідайте іншим.

З того часу струмок завжди був чистим, бо лісові мешканці берегли його як найбільший скарб. А ведмедик Буркотун став справжнім героєм і захисником природи, якого всі поважали і любили.

І якщо ви раптом опинитеся у тому лісі біля струмка, подивіться довкола: можливо, десь за деревом сидить Буркотун і пильнує, щоб Сріблястий залишався таким же гарним і чистим.

Питання до казки:

1. Чому лісові мешканці були стурбовані станом струмка Сріблястого?
2. Як ведмедик Буркотун вирішив допомогти лісу? Що його спонукало до дій?
3. Яких лісових мешканців Буркотун зустрів на своєму шляху? Чим вони були засмучені?
4. Що виявив Буркотун біля витоку струмка? Як це вплинуло на струмок?
5. Як мешканці лісу допомогли Буркотуну очистити струмок? Хто яку роботу виконував?
6. Що сталося зі струмком після того, як його очистили? Як це вплинуло на життя в лісі?
7. Що запропонував Буркотун, щоб струмок залишався чистим? Чому це важливо?
8. Як ви думаєте, що кожен із нас може зробити, щоб берегти природу, як це зробив Буркотун?

Авторська казка «Казка про ведмедика Буркотуна і спраглий ліс»

Екологічна мета казки: формувати у дітей старшого дошкільного віку розуміння важливості турботи про природу навіть у найменших проявах. Виховувати дбайливе ставлення до водних ресурсів та рослин, усвідомлення їхнього значення для підтримання життя. Показати взаємозв'язок між

станом природи і благополуччям усіх її мешканців, а також важливість колективних зусиль у вирішенні екологічних проблем. Спонукає до активної участі у збереженні довкілля та поваги до його дарів.

У глибокому зеленому лісі жив ведмедик Буркотун. Тепер він був відомий як справжній захисник природи. Буркотун любив свій ліс і щодня дякував деревам за тінь, пташкам за спів, а струмкам за прохолодну воду. Але одного разу в лісі трапилося щось незвичне: вже кілька тижнів не було дощу. Сонце палило дедалі сильніше, трава жовтіла, а листочки на деревах почали скручуватися від спеки. Струмочки міліли, і мешканці лісу стали занепокоєні.

— Що нам робити, Буркотунчику? — запитав зайчик. — У мене зовсім не залишилося соковитої трави для їжі!

— І води у струмку стало дуже мало, — додала білочка. — Як же ми будемо жити без води?

Ведмедик зрозумів, що настав час діяти. Він пішов до старого дуба, який завжди знав відповіді на складні запитання.

— Дідусю-дубе, чому наш ліс страждає від спеки? — запитав Буркотун.

Дуб задумливо зашумів своїми вже сухуватими листочками і відповів:

— Дощик не приходить, бо дерева й трава не можуть привітати його своїм ароматом і прохолодою. Коли рослини висихають, вони перестають дихати на повну силу, і дощик не чує їхнього запрошення. Лісу потрібно допомогти, щоб він знову зазеленів і покликав дощик.

— А як я можу допомогти? — запитав Буркотун.

— Поливай ті рослини, які потребують допомоги найбільше. Збирай росу рано вранці й носи її до дерев. Розкажи мешканцям лісу, щоб вони також дбали про зелень і берегли кожную краплину води, — сказав дуб.

Буркотун повернувся додому і відразу взявся за справу. Він приніс із свого барлога глиняний горщик і почав збирати ранкову росу з листочків і трави. Потім він поливав нею коріння найбільш сухих дерев. Зайчик і білочка теж прийшли на допомогу. Вони разом з іншими звірятами стали копати

маленькі ямки, щоб вода зі струмка затримувалася довше і не висихала. Навіть пташки прилітали і носили у своїх дзьобиках крапельки води до молодих паростків.

Ліс ожив! Рослини, які отримали турботу, почали дихати сильніше, наповнюючи повітря своїм ароматом. І одного ранку над лісом з'явилися хмари. Спочатку вони були маленькими й білими, але потім стали сірими й важкими. Нарешті пішов довгоочікуваний дощик! Ліс радів: трава стала зеленою, дерева випростили свої гілочки, а струмки знову заспівали свої дзюркотливі пісні. Ведмедик Буркотун стояв під деревом і радів разом із мешканцями лісу.

— Тепер я знаю, — сказав він, — що ліс — це наш дім, і він залежить від нас так само, як ми залежимо від нього. Якщо ми дбаємо про природу, вона завжди віддячить нам своєю щедрістю.

І з того часу мешканці лісу завжди допомагали своєму дому у складні часи, знаючи, що навіть маленька турбота може змінити все на краще.

Питання до казки:

1. Чому ліс почав страждати, коли довго не було дощу?
2. Як змінився ліс під час спеки? Що сталося з деревами, травою та струмками?
3. Чому зайчик і білочка звернулися до ведмедика Буркотуна за допомогою?
4. Що порадив старий дуб Буркотуну, щоб допомогти лісу?
5. Як ведмедик збирав воду для поливу рослин? Які ще дії він виконував?
6. Яким чином інші мешканці лісу допомогли Буркотуну врятувати ліс?
7. Що сталося з лісом після турботи звірів? Як він змінився, коли пішов дощ?
8. Як ви думаєте, чому важливо дбати про природу, навіть якщо здається, що ми не можемо змінити ситуацію?

Авторська казка «Казка про хмаринку і троянду»

Екологічна мета казки: формувати у дітей старшого дошкільного віку розуміння значення води для життя рослин, тварин і всього навколишнього

середовища. Виховувати бережливе ставлення до природних ресурсів, зокрема до води, та усвідомлення її ролі у підтриманні краси і гармонії природи. Навчати цінувати допомогу природи і взаємозв'язок між її елементами, розвивати почуття відповідальності за стан довкілля.

У далекому небі жила маленька хмаринка. Вона була ніжною та пухнастою, мов цукрова вата, і любила спостерігати за всім, що відбувалося внизу. Одного разу, пролітаючи над чарівним садом, хмаринка побачила троянду. Троянда була яскраво-червоною, з великими оксамитовими пелюстками, і гордо піднімала свою голову до сонця.

— Яка вона гарна! — захоплено вигукнула хмаринка. — Я б дуже хотіла з нею подружитися!

І ось хмаринка вирішила заговорити до троянди.

— Привіт, трояндо! Я хмаринка, що літає високо в небі. Давай будемо друзями! — запропонувала вона.

Троянда лише злегка похитнула своїм стеблом і відповіла:

— Мені не потрібні друзі у небі. Я живу тут, у саду, і мені вистачає сонця та бджілок, які прилітають до мене. Ти маленька і нічого не можеш зробити для мене.

Хмаринці стало сумно, але вона не перестала милуватися трояндою. Щодня вона прилітала над садом і намагалася привернути її увагу. Одного разу настала спека. Сонце пекло так сильно, що земля у саду потріскалася, листя на кущах зів'яли, а навіть горда троянда почала поникати.

— Ох, як мені важко, — зітхнула троянда. — Мої корінці більше не можуть знайти вологу, а пелюстки втрачають свою яскравість.

Хмаринка побачила, що троянда страждає, і поспішила на допомогу.

— Трояндо, я можу тобі допомогти! — вигукнула хмаринка.

— Як ти можеш допомогти? — здивовано запитала троянда. — Ти ж просто маленька хмаринка.

— Зараз побачиш, — усміхнулася хмаринка і почала зібрати всі сили. Вона стала трохи сірішою і важчою, а потім почала дарувати саду дощик.

Маленькі краплинки дощу впали на землю, освіжили листя і наповнили життя саду. Троянда відчула, як її коріння наситилося водою, листочки випросталися, а пелюстки знову засяяли яскравим кольором.

— Дякую тобі, хмаринко, — сором'язливо промовила троянда. — Я була несправедлива до тебе. Тепер я розумію, як важливий твій дощик для мене і для всього живого у саду. Можемо бути друзями?

Хмаринка радісно засміялася.

— Звісно! Я завжди рада допомогти тим, кого люблю.

Відтоді хмаринка і троянда стали справжніми друзями. Хмаринка час від часу прилітала в сад, щоб принести дощик, а троянда завжди радо зустрічала її, знаючи, як важливо мати друга, який піклується про тебе.

А ще троянда навчилася цінувати дощик, бо зрозуміла: без нього не було б ні краси, ні життя в її улюбленому саду.

Питання до казки:

1. Чому хмаринка захотіла подружитися з трояндою?
2. Як троянда відреагувала на пропозицію дружби від хмаринки?
3. Що сталося в саду, коли настала спека? Як це вплинуло на троянду?
4. Як хмаринка вирішила допомогти троянді у скрутний момент?
5. Що зробила хмаринка, щоб врятувати сад від спеки?
6. Як троянда змінилася після дощу, який подарувала хмаринка?
7. Що зрозуміла троянда про важливість хмаринки та дощу?
8. Чому важливо цінувати дощ і воду для всього живого? Як це показано у казці?

Авторська казка «Казка про Івасика та батарейку»

Екологічна мета казки: формувати у дітей старшого дошкільного віку усвідомлення небезпеки, яку становлять використані батарейки для навколишнього середовища. Виховувати відповідальне ставлення до правильного поводження з відходами та екологічно безпечної утилізації. Пояснити важливість збереження природи від шкідливого впливу людини і

спонукати дітей до активних дій у захисті довкілля, зокрема до збору і здачі використаних батарейок у спеціальні пункти переробки.

Жив собі хлопчик Івасик. Він був дуже допитливий і любив гуляти у лісі неподалік свого дому. Ліс був його улюбленим місцем: там співали пташки, шурхотіли листя під ногами, і всюди відчувався запах свіжості. Одного разу Івасик вирішив привести до ладу свої старі речі. Перебираючи шухлядку, він знайшов стару батарейку від настільного годинника.

— Що ж з нею робити? — задумався хлопчик. — Вона вже не потрібна.

Івасик узяв батарейку в руку і, не довго думаючи, вирішив узяти її з собою на прогулянку. У лісі він зупинився біля старого дуба і сказав сам собі:

— Кину батарейку тут. Ліс великий, ніхто й не помітить.

Так він і зробив. Але не встиг Івасик відійти, як почув тоненький голосок:

— Івасику, чому ти залишив мене тут?

Хлопчик здивовано оглянувся. Перед ним на траві лежала батарейка, яка, виявляється, вміла говорити.

— Це ти говориш? — запитав Івасик, здивовано розплющивши очі.

— Так, це я. Ти щойно кинув мене в лісі, але ти навіть не уявляєш, яку шкоду це може завдати природі, — відповіла батарейка.

Івасик нахилився, взяв батарейку до рук і спитав:

— Шкоду? Як це?

— Усередині мене є шкідливі речовини: свинець, кадмій і ртуть. Коли я потрапляю в землю, ці речовини проникають у ґрунт, отруюючи його. Вони можуть потрапити у воду, яку п'ють тварини та люди. Через мене можуть загинути рослини і навіть мешканці лісу, — пояснила батарейка.

Івасик засмутився.

— Я не хотів завдати шкоди лісу. Але що мені тепер робити?

— Ти можеш врятувати ліс, якщо віднесеш мене в спеціальний пункт для утилізації батарейок, — сказала батарейка.

Івасик зрозумів, як сильно він помилявся. Він обережно поклав батарейку в кишеню і вирішив одразу ж виправити свою помилку.

— Ти маєш рацію, батарейко. Я більше ніколи не буду викидати батарейки де попало. Я віднесу тебе туди, де ти більше не нашкодиш природі.

Повернувшись додому, Івасик розпитав у мами, де знаходиться найближчий пункт збору батарейок. Разом вони віднесли стару батарейку на переробку. Івасик навіть розповів друзям у школі про свою історію, і тепер усі вони збирали використані батарейки у спеціальні контейнери.

З того часу Івасик продовжував гуляти своїм улюбленим лісом, але вже з новою відповідальністю. Він знав: навіть маленький предмет, як батарейка, може завдати великої шкоди, якщо не дбати про природу. А ще він знав, що завжди можна виправити помилку, якщо вчасно замислитися.

Питання до казки:

1. Що знайшов Івасик у своїй шухлядці, і чому вирішив узяти це з собою до лісу?
2. Що хлопчик зробив із батарейкою, коли опинився в лісі?
3. Як батарейка пояснила Івасику, чому її не можна залишати у лісі?
4. Яку шкоду можуть завдати батарейки природі, якщо їх неправильно утилізувати?
5. Як Івасик відреагував на слова батарейки? Що він вирішив зробити?
6. Куди хлопчик відніс батарейку, щоб вона не нашкодила довкіллю?
7. Як змінився Івасик після цієї історії? Що нового він дізнався про батарейки?
8. Чому важливо розповідати іншим людям про правильну утилізацію батарейок, як це зробив Івасик?

Авторська казка «Казка про Марійку та чарівний ключик до чистої планети»

Екологічна мета казки: формувати у дітей старшого дошкільного віку навички правильного сортування сміття та усвідомлення важливості цього процесу для збереження чистоти планети. Виховувати екологічну свідомість, відповідальність за стан довкілля та готовність діяти задля його збереження. Пояснити значення переробки відходів для зменшення

забруднення природи, мотивувати дітей до активної участі у дбайливому ставленні до навколишнього середовища через конкретні дії.

Жила-була дівчинка Марійка. Вона дуже любила гуляти на природі: бігати зеленими галявинами, плескатися у чистій річці та слухати спів пташок. Але одного дня, прогулюючись парком, Марійка помітила щось дивне. На галявині, де завжди було красиво і затишно, тепер лежали купи сміття: пластикові пляшки, папірці, бляшанки.

— Як це сталося? Чому тут стільки сміття? — запитала Марійка в себе.

Несподівано вона почула голос:

— Це тому, що люди не знають, як правильно поводитися з відходами, — промовив хтось із кущів.

Марійка озирнулася і побачила маленького лісового духа. Він був схожий на хлопчика, але весь у зеленому, з листочком на голові.

— Я — дух природи. Я наглядаю за цим парком, але сам не можу прибрати сміття. Чи не допомогла б ти мені? — запитав дух.

— Звісно! Але як мені впоратися з таким безладом? — відповіла Марійка.

— Усе дуже просто! — сказав дух природи. — Є чарівний ключик, який відкриває шлях до чистої планети. Але спершу ти повинна навчитися сортувати сміття.

Дух показав Марійці три яскраві чарівні урни. Одна була синя, друга жовта, а третя зелена.

— Щоб отримати ключик, потрібно правильно розкласти сміття, — пояснив дух. — У синю урну клади папір, у жовту — пластик, а у зелену — скло.

Марійка взялася до справи. Вона знайшла пластикову пляшку і поклала її у жовту урну, збрала скляні пляшки й опустила їх у зелену урну, а всі папірці кинула до синьої. Коли останній шматочок сміття зник у правильній урні, сталося диво! На землі з'явився маленький золотий ключик.

— Це і є чарівний ключик до чистої планети, — сказав дух природи. — Тепер ти знаєш, як дбати про довкілля. Якщо всі люди будуть сортувати сміття, наша планета стане чистою та красивою.

Марійка усміхнулася, взяла ключик і вирішила, що завжди буде правильно поводитися з відходами. Вона розповіла про це друзям, і незабаром у їхньому місті з'явилися контейнери для сортування сміття. Люди стали уважнішими до природи, і парки, річки й ліси знову стали чистими.

З того часу Марійка зберігала свій ключик як нагадування, що маленькі дії кожного можуть змінити цілий світ. І тепер, коли вона бачила сміття, вона знала: кожна пластикова пляшка, папірець або скло можуть знайти своє місце, якщо подбати про це.

І навіть дух природи сказав:

— Ти справжній герой нашої планети, Марійко!

І всі діти, почувши цю історію, також захотіли допомагати своїй планеті, щоб вона завжди залишалася чистою і зеленою.

Питання до казки:

1. Що побачила Марійка в парку, коли пішла на прогулянку? Як це її засмутило?
2. Хто розповів Марійці, чому на галявині з'явилося сміття? Як він виглядав?
3. Що запропонував дух природи, щоб допомогти парку стати чистим?
4. Які кольори мали чарівні урни, і що треба було класти в кожную з них?
5. Як Марійка впоралася із завданням духа природи? Що вона зробила зі сміттям?
6. Що з'явилося, коли Марійка правильно розклала сміття? Як це допомогло планеті?
7. Як Марійка поділилася своїм досвідом із друзями? Що змінилося в їхньому місті?
8. Чому, на вашу думку, важливо сортувати сміття і правильно поводитися з відходами? Як це допомагає природі?

Авторська казка «Казка про Лесика, Тарасика і чарівний ліс»

Екологічна мета казки: формувати у дітей старшого дошкільного віку розуміння небезпеки, яку можуть спричинити необережні дії з вогнем у природі, особливо у лісі. Виховувати відповідальне ставлення до природи та усвідомлення важливості збереження лісів як дому для багатьох живих істот. Навчати дітей правил поведінки в природному середовищі, наголошувати на необхідності уникнення дій, що можуть завдати шкоди довкіллю, та мотивувати їх бути захисниками природи.

Одного разу, в сонячний літній день, друзі Лесик і Тарасик вирушили до лісу. Ліс був казковий: дерева стояли високі, як вежі, птахи співали веселі пісеньки, а в траві шурхотіли їжачки та комашки.

— Тарасику, дивись, як тут гарно! — захоплено сказав Лесик.

— Справді, як у казці! — відповів Тарасик.

Хлопці вирішили побудувати халабуду серед дерев. Вони назбирали гілочок, а потім Лесик дістав з кишені сірники.

— Знаєш, можна зробити маленьке багаття і погрітися, — запропонував він.

— Гарна ідея! — підхопив Тарасик.

Вони розклали сухі гілки й підпалили сірник. Вогник заіскрився і запалав. Хлопці раділи, як справжні лісові мандрівники. Але раптом вітер дмухнув сильніше, і вогонь перекинувся на суху траву! Полум'я почало швидко поширюватися.

— Лесику, що робити?! — злякався Тарасик.

— Я не знаю! Треба гасити! — закричав Лесик, але вогонь ставав усе більшим.

І тут сталося диво. З кущів вийшов лісовий дух — старий дідусь у зеленому плащі, з довгою бородою, що нагадувала мох.

— Що ви наробили, малята? — суворо запитав він. — Ви розумієте, що могли спалити весь ліс?

Хлопці опустили голови.

— Вибачте нас, дідусю, — прошепотів Лесик.

— Ми не хотіли, — додав Тарасик.

Лісовий дух махнув рукою, і полум'я одразу згасло. Але він поглянув на хлопців і сказав:

— Ліс — це дім для багатьох тварин, птахів і навіть для нас, лісових духів. Сірники — не іграшка. Кожен вогник може перетворитися на страшну пожежу. Ви повинні запам'ятати: ліс треба берегти.

— Ми більше так не будемо, — пообіцяв Лесик.

— Ми будемо захищати природу, — твердо сказав Тарасик.

Лісовий дух посміхнувся і простягнув хлопцям маленькі медальйони із зображенням дерева.

— Це ваші нагороди за обіцянку бути друзями природи. Нехай ці медальйони нагадують вам, як важливо оберігати ліс.

З того дня Лесик і Тарасик стали справжніми захисниками природи. Вони розповідали всім дітям, чому не можна бавитися сірниками в лісі, і завжди слідували, щоб у їхньому чарівному лісі панували мир і порядок. І якщо ви завітаєте в той ліс, то, можливо, зустрінете Лесика і Тарасика, які радо розкажуть вам, як берегти природу!

Питання до казки:

1. Куди вирушили Лесик і Тарасик в сонячний літній день?
2. Що хлопці вирішили побудувати серед дерев?
3. Яку ідею запропонував Лесик, діставши сірники?
4. Що сталося, коли хлопці запалили багаття?
5. Хто з'явився з кущів, щоб врятувати ліс?
6. Що сказав лісовий дух хлопцям про небезпеку вогню в лісі?
7. Який подарунок отримали Лесик і Тарасик від лісового духа?
8. Що хлопці пообіцяли робити після цієї пригоди?